

Explaining the Competitiveness of West Azerbaijan Province with a Foresight Approach

Reza Ghaderi^{1✉}, Mohamad Rasuli²

1. Assistant Professor of Geography & Rural Planning, University of Payame Noor, Tehran, Iran

✉ E-mail: Reza_ghaderi86@yahoo.com

2. Ph. D Student of Geography & Urban Planning, University of Zanjan, Zanjan, Iran

E-mail: M626644@gmail.com

How to Cite: Ghaderi, R; Rasuli, M. (2023). Explaining the Competitiveness of West Azerbaijan Province with a Foresight Approach. *Geography and Development*, 21 (70), 122-149.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2023.7424>

Received:

5 April 2022

Received in revised form:

8 October 2022

Accepted:

16 September 2022

Published online:

20 January 2023

ABSTRACT

Development is an important issue in the policy of developing countries such as Iran. In the meantime, paying attention to low-development areas, despite the high potentials, can be considered in the direction of sustainable development, where competitiveness as a new approach tries to identify the capabilities of regions to emerge in the field of competitiveness. In this context, given that we have entered the era of uncertainty, in order to maintain the status of survival and continuity, it is necessary to pay attention to the conditions and contexts of competitiveness. Therefore, the present study, with the aim of explaining the competitiveness of West Azerbaijan province, has tried to identify the primary and key factors affecting the competitiveness of the province, to identify possible competitiveness scenarios in the future horizon, and finally the reasons for such scenarios to decide appropriate actions to improve the competitiveness of the province, to lead the officials. For this purpose, 54 indicators in 4 dimensions that have been identified based on library-field studies have been analyzed using micro software, Scenario Wizard and IPA model. It should be noted that since the present study was based on experts, the research sample of 20 people was selected in a targeted manner (snowball). The results of the research show that the competitiveness pattern of West Azerbaijan province has been unstable and the probable situation for the future of the province's competitiveness has been compatible scenarios with unfavorable scenarios having a higher realization rate, which is why conditions have been less attention to high-quality indicators such as (investment security, resilience to infectious diseases, branding, free competition and meritocracy, paving the way for the development of a creative society), while emphasizing on some indicators such as monopoly of production activities, export-import have caused cost loss.

Keywords:

Competitiveness,
Futurism,
West Azerbaijan
Province,
IPA Model.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

1. Introduction

Competitiveness of regions is the ability of a region to produce and create a market for the production of goods and services, with appropriate value, and in competition with the products of other regions. Which can lead to high and sustainable economic growth in the region compared to other regions. The issue of regional competitiveness is important because of that. In general, in terms of economic performance, there are significant differences between regions of

a country. On the other hand, many important levers of competitiveness are applicable only at the regional level. In this context, leading to competitiveness and achieving success in this field requires identifying opportunities and competitive advantages. Therefore, it seems necessary to pay attention to the capacities and formulate competitiveness strategies for this province of West Azerbaijan. For this purpose, it has been tried in this research. While explaining the competitiveness of

Azerbaijan province and extracting key factors, possible competitive situations of the province should be identified within the framework of the scenario. Finally, the reasons for such scenarios should be explored, To prepare the best program in order to realize the favorable scenarios of competitiveness of the province.

2. Methods and Material

The present research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of data collection. Data collection has been done in two forms: documentary-library and field. Among these, 54 indicators have been evaluated in 4 dimensions using MicMac and ScenarioWizard software. Have been identified to identify the key factor and possible scenarios Finally, the reasons for the realization of possible competitiveness scenarios using the IPA model have been analyzed. Based on which the significance difference of the performance of the main indicators in competitiveness is calculated To determine the four situations (focus, continuation of the process, low priority and cost loss) in the diagram and the priority of actions to achieve the desired scenario. It should be noted that the purpose of this study is based on the opinion of experts, For this purpose, a sample of 20 experts has been selected using the snowball method (targeted). It should be noted that for the expert-centered example, according to the researchers' findings, there are no restrictions and no specific formula and limit has been set for it.

3. Results and Discussion

In Mikmak methodology, a total of two types of distributions are defined, Known as stable systems and unstable systems, As evidenced by the evaluation results of MicMac in the present study The distribution of indices was unstable (ie, the indices were distributed diagonally) and the results showed 5 types of indices (controlling, bidirectional, dependent, independent and regulatory). Finally, 10 indicators are identified as key factors. Then the results of the Wizard scenario show 10 strong scenarios; 30 believable scenarios; 1285 scenarios with poor compatibility for the competitiveness of West Azerbaijan province, The realization of unfavorable scenarios has been more than other scenarios. Finally, the findings of the IPA model indicate a mismatch between the importance and

performance of indicators, Because if an index is very important in developments, Its performance value must also be high so that its P-I value is zero or at least close to zero. But in the present study it was different. Accordingly, in the present study, the most negative mismatch was related to the indicators of investment security and free competition based on meritocracy with a difference of -1.9, -1.8.

4. Conclusion

The results show that the current model of competitiveness of the province is in an unstable and fragile situation So that the controlling components that are the main factor in balancing competitiveness in the province, Rarely noticed. Despite the instability pattern in the province, the following 10 indicators have been identified as key factors (Branding, public-private sector investment, production specialization, meritocracy, free and fair competition of individuals and companies - starting a business, geographical focus of complementary activity) That their probable state after hypothesizing in three states (static, desirable and desirable) indicates 30 possible scenarios The highest frequency and probability of realization was related to the realization of unfavorable competitive conditions with the following (Fragile security in the governing border provinces, the outbreak of coronavirus has overshadowed the borders more than anywhere else, and cross-border market activities have lost their prosperity compared to the past, so investing Domestic-foreign, private and public sectors have shrunk, businesses have stagnated, and manufacturing activities have been monopolized by a number that have no free competition to raise quality, quantity, so the entrepreneurial spirit in the province is low. And no major efforts have been made to restore the spirit of creativity in the province, in this regard we will see a low level of competitiveness in the province) . The reason for the realization of such scenarios has been the lack of attention to the following important indicators (Investment security, resilience against infectious diseases, branding, free competition based on meritocracy, paving the way for fostering a creative community) While the emphasis on some indicators such as monopoly of production activities, exports-imports has caused a waste of costs.

Keywords: Competitiveness, Foresight, West Azerbaijan province, IPA Model.

5. References

- Ainins, S & Hisham, N (2008). Applying Importance - Performance Analysis to Information Systems, an Exploratory Case Study, *J Inf Technol*.
https://www.researchgate.net/publication/228661805_Applying_Importance-Performance_Analysis_to_Information_Systems_An_Exploratory_Case_Study
- Akbari, M., boustan ahmadi, V., Ansari, M., Sohrabi, V (2022). Measuring the position of Islamic countries in terms of global competitiveness of travel and tourism using the MABAC technique (MABAC). *Journal of Regional Planning*, 12(45), 1-18.
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_4302.html?lang=en
- Alavi, S., Nazmfar, H., Hasanzadeh, M (2022). Analysis of Iran's Tourism Competitiveness in Comparison with Competitors of the 1404 Vision Document. *Journal of Geography and Environmental Studies*, 11 (42), 171-189.
https://ges.iaun.iau.ir/article_688883.html?lang=en
- Ali Akbari, E., Akbari, M., & Ansari, M (2019). Measurement and Analysis of Spatial Distribution of Competitiveness Indicators in West Asia Region with Emphasis on Iran, *Journal of Regional planning*, 9(33): 1-14.
<https://www.sid.ir/paper/230723/en>
- Angel RJ & Heffeman TW (2008). Service Quality in Postgraduate Education, *J Qual Assur Educ Annoni*, p & Dijkstra, 1 (2019), The eu regional competitiveness index 2019. European Commission.
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work
- Chrobocińska, K (2021). Comparative Analysis of Regional Competitiveness in Poland from 2010–2019 in the Context of the Concept of Sustainable Development, *Sustainability*, 13(6), 3202;
<https://doi.org/10.3390/su13063202>.
- Dadashpoor, H & Dadejani, M (2014). Identifying and Prioritizing the Radical Factors Influencing Regional Competitiveness (Case study: Kurdistan Province), *Journal of Regional planning*, 5(19): 27-42.
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_911.html?lang=en
- Dadfar, Sh., Moradi, V., Ahmadyan, R., Bandarabadi, A (2018). Proposed Process for Urban Development Plans Based on Foresight Approach. *Geography*, 16(57), 30-46.
<https://rimag.ricest.ac.ir/en/Article/8757>
- Della Corte, V., & Aria, M (2016). Competition and sustainable competitive advantage. The case of tourist Destinations, *Tourism Management*, No.54, 524-540.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517715300601>
- Elahi, P (2014). Programming of the central part of the historical city of Kerman with the approach to improving competitiveness, Master's thesis, Urban Planning, Tarbiat Modares University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/f7dce4c42d9b1358b9631ce1b9626712>
- Garshasbi, A., Ismailipour M., & Elham, M (2017). Key Components of Industrial Policy with a New Approach to Improve Regional Competitiveness, *Bimonthly of Business Studies*, No. 79, 1-14.
<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/51574/IDL-51574.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ghadrnzhad, H (2015). Check and identify the factors affecting export development in West Azerbaijan province to Kurdistan Region. Msc Thesis, Urmia University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/89a104e501d9e4301190a081cb25e896>
- Hashmzadeh, F (2015). Development of regional development strategies based on basic theory from the development of the province (Case study: West Azarbaijan Province). Msc Thesis, Gilan University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8d1bd3aa347795d14d8aa3f8053db612>
- Ichikawa, H. Yamato, N. Dustan, P (2017). Competitiveness of global cities from the perspective of the global power city index, *Urban Transitions*, 198: 736-742.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130592>
- Jovane, F., Seliger, G., Stock, T (2017). 14th Global Conference on Sustainable Manufacturing, GCSM 3-5 October 2016, Stellenbosch South Africa, *Procedia Manufacturing*, Vol.8: 1-19
<https://gcsml.eu/SouthAfrica/index.html>

- Kargar Samani, A (2014). Model design of urban competitiveness emphasizing the indicators of good urban governance in the process of globalization, phd Thesis, Strategic management, The Graduate School of Management and Economics, Tarbiat Modares University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/61d44c2ff24d5ffdf03c466fa8ba633>
- Keramat ollahe, Z., Eskandari sani, M., kahaki, F., Ramesh, S (2020). Regional Development Strategies in Khorasan Razavi Province with Regional Competitiveness Approach, Quarterly of Geography & Regional Planning, 10 (2), 823-839.
http://www.jgeoqeshm.ir/article_109469.html?lang=en
- Kirjavainen, j. Saukkonen, N (2019). Sustainable Competitiveness at the National, Regional, and Firm -- Levels. Springer Nature Switzerland AG,4
https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-95726-5_4
- Lesniewski, M.A (2014). The Resource Competitiveness of Enterprises, Economics and Organization of Enterprise.
https://www.researchgate.net/publication/329726254_Research_of_competitiveness_of_the_enterprise_on_the_principles_of_strategic_planning
- Madani, N (2016). Recognising and prioritising Effective factors in regional competitiveness in Gilan province. Msc Thesis, Urbanization Group, Gilan University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/6fdfab2c388aa69ef5120b4fe25c1c5e>
- Martilla, JA. James, JC (1977) Importance- Performance Analysis, J of Marketing
<https://www.jstor.org/stable/1250495>
- Meybodi Hamid, B. (2016). Modeling of Foresight for Sustainable Development Using Scenario Planning and System dynamics Approach (case study: Yazd Province). phd Thesis, Industrial management field, The Graduate School of Management and Economics, Tarbiat Modares University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/4fe075cb83bd4e1d4365c9774e509246>
- Mousavi, M. Ghaderi, R. Taghilo, A.A. Kahaki, F (2018). Scenario Development in Realizability Territorial Spatial Arrangement (Case Study: Khorasan-e-Razavi), Town and Country Planning, 10(1): 65-91.
https://jtcp.ut.ac.ir/article_66941.html?lang=en
- Mousavi, M., Rasooli, M (2021). Research Project for future studies in the crowd from West Azerbaijan province. Project applicant: Organization for Civil Registration in West Azerbaijan province
https://gsma.lu.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-49-41&slc_lang=fa&sid=1
- Pires, I.M.M (2020). Regional Competition, Regional Dumping, International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition), Vol.11, pp. 243-251.
- Population and housing census of Iran. (2016), Statistical Center of Iran.
<https://www.amar.org.ir/english>
- Rahimi, S., Hosseinzadeh, R. (2021). Assessment and Prioritization of Regional Competitiveness in Iran Based on the Components of Knowledge Economy. Journal of Innovation Ecosystem, 1(2), 63-85.
https://innoeco.usb.ac.ir/article_5785.html?lang=en
- Rafah Kahriz., A, Mohammadzadeh, Y., Zenozi, J., Hashemi Baranjabadi, N., & Ghasemi Zadeh, N (2018). The impact of competitiveness on economic performance in selected developing and developing countries Findings, Quarterly Journal of Strategic and Macro Policies, Vol 7, 86-107
https://www.jmsp.ir/article_65713.html?lang=en
- Rasoli, M., Ahdinejad, M., Heydari, M (2021).Significance Analysis - The performance of key success factors in regenerating worn-out urban(Case study: Zanjan city). Quarterly Journals of Urban and Regional Development Planning, 6(16),149-178.
https://urdp.atu.ac.ir/article_13419.html?lang=en
- Rasoli, M., Hashminasab, Z. (2019). regenerating worn-out urban of Urmia city in order to develop tourism by combining the foresight approach and SWOT model, The 5th International Conference on Civil Engineering, Architecture & Urban Planning with Sustainable development approach.
<https://en.civilica.com/doc/967066/>

- Rasoli, M., Hashemi Nasab, Z., & Rahmanpour, I (2019). Competitiveness in a Regional System with an Emphasis on Tourism, Sokhan Gostar.
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/m/article_4082.html?lang=en
- Sáez, L. Periañez, I (2015), Benchmarking urban competitiveness in Europe to attract investment ,Cities, 48: 76-85.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275115000803>
- Šegota .A, Tomljanović. M ., & Huđek. I V (2017). Contemporary approaches to measuring competitiveness, Journal of Economics, 35(1): 123-150
<https://hrcak.srce.hr/file/270562>
- Shafiee Roodposhti, M., Bahrami, F., & Karimizadeh Shvani, F (2019). Presenting the Pattern of Competition in Free Trade Zones, Journal of Business Administration Researches, 11(21): 181-207.
<https://www.sid.ir/paper/382584/en>
- Shahkarami, K. Rahnama, M. Chharahi, M., & Heydarinesar, M (2019). An Analysis of the National Position of the Mashhad City on the Socio-Economic Development Based on the City- Competitive Brand on the Horizon of 2024, Urban Structure And Function Studies, 6(18): 87-108.
https://shahr.journals.umz.ac.ir/article_2179.html?lang=en
- Shieh, E. (2012). Introduction to urban planning, Iran University of Science and Technology (IUST), Thirty-one Edition.
<https://parhambook.com/product/detail/3142/%D9%85%D9%82%D8%AF%D9%85%D9%87-%D8%A7%>
- Smith, S., & Costello C (2009), Satisfaction with a Culinary Event Utilizing Importance – Performance
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1356766708100818>
- Tang, y., Xia, N., Varga, L., Tan, Y., Hua, X., & Li, Q. (2022), Sustainable international competitiveness of regional construction industry: Spatiotemporal evolution and influential factor analysis in China, 337
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652622002335>
- Wang, H., Cheng, Zh., & Zhu, D (2020). Striving for global cities with governance approach in transitional China: Case study of Shanghai, Land Use Policy, Vol.90: 1-11
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837719310634>
- Yasoori, M., & Sejodi, M (2018). Regional Development Strategy (RDS), a Modern Approach to a Balanced Regional Development, 8(29):93-106
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_2777.html?lang=en
- Yaghfoori, H., Hosseini, S. A., Hosseini, S. M. (2020). Codification Effective Scenarios on Tourism Development with a Perspective Approach (Case Study: Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province). Journal of Uran Tourism, 7 (1), 107-127.
https://jut.ut.ac.ir/article_76757.html?lang=en
- Zahra Sotoudeh, N (2021). Regional Competitiveness with future study approach (The case study of Kermanshah Province). Department of Economic Sciences , Razi University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/2b8e301c27adb5d5b2849892fefe452d>
- Zali, N (2010). Foresight of regional development with the scenario-based planning approach (Case Study: East Azerbaijan province). phd Thesis, Geography and urban planning, College of Literature, Humanities and Social Sciences, Tabriz University.
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/ca2be6b640075b2070e4f3febdb8d35e>
- Ziari, K., Rabani, T., Mochshi, R (2017). Research future: A new paradigm in planning with emphasis on urban and regional planning (basics, concepts, approaches and methods). University of Tehran Press, First Edition.
<https://www.yazdbook.com/cs/Shop/4/84748/%D8%A2%DB%8C%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%BE%>

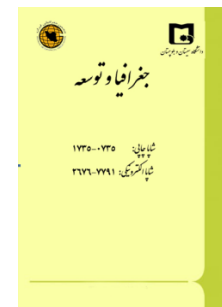

تبیین رقابت پذیری استان آذربایجان غربی با رویکرد آینده نگاری

دکتر رضا قادری^{۱*}، محمد رسولی^۲

مقاله پژوهشی

جغرافیا و توسعه، شماره ۷۰، بهار ۱۴۰۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۱۶
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۱/۰۷/۱۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۲۱
صفحات: ۱۴۹-۱۲۲

واژه‌های کلیدی:

رقابت پذیری، آینده نگاری، استان آذربایجان غربی، مدل IPA

چکیده

رقابت پذیری به عنوان یک علت، یک نتیجه و وسیله‌ای برای دستیابی به نوعی استاندارد زندگی مشخص در یک منطقه خاص است که سعی بر شناسایی توانمندی‌های مناطق دارد. در همین راستا با توجه به اینکه وارد عصر عدم قطعیت شده‌ایم، برای حفظ وضعیت بقاء و استمرار در رقابت، نیاز است به شرایط و بسترهای رقابت پذیری توجه گردد. بر همین اساس تحقیق حاضر با هدف تبیین وضعیت رقابت پذیری استان آذربایجان غربی سعی داشته است ضمن شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر رقابت پذیری استان، سناریوهای محتمل رقابت پذیری را در افق آینده مشخص و دلایل تحقق آن‌ها را ذکر کند تا در نهایت اولویت‌های توجه رقابت پذیری تعیین شوند و بستر مناسب تصمیم‌گیری پیش‌روی مسئولان قرار گیرد. بدین منظور ۵۴ شاخص در ۴ بعد که بر اساس مطالعات کتابخانه-میدانی شناسایی شده‌اند، با استفاده از نرم‌افزارهای Scenario Wizard و مدل IPAC مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. از آنجا که پژوهش حاضر مبتنی بر خبرگان بوده است، نمونه تحقیق ۲۰ نفر به روش هدفمند (گلوله‌برفی) انتخاب شده‌اند. نتایج تحقیق نشان داده است که الگوی رقابت پذیری استان آذربایجان غربی به صورت ناپایدار بوده و وضعیت‌های محتمل برای آینده رقابت پذیری استان بیانگر ۳۰ سناریوی سازگار بوده است که ضریب تحقق سناریوهای با وضعیت نامطلوب به دلیل کم‌توجهی به شاخص‌های کنترل‌کننده‌ای چون: «امنیت سرمایه‌گذاری، تاب‌آوری در برابر بیماری‌های عفونی، برندسازی، رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری، بسترسازی در جهت پرورش جامعه خلاق»، بالا بوده است؛ در حالی که تأکید بر برخی شاخص‌ها چون انحصار فعالیت‌های تولیدی، صادرات- واردات باعث اتلاف هزینه شده‌اند.

مقدمه

از دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ به بعد، مناطق^۳ در هسته اقتصادی قرار گرفتند و به عنوان موتورهای اقتصاد ملی شناخته شده و با رشد جهانی شدن از اهمیت فزاینده‌ای در توسعه برخوردار شدند (Pires, 2020: 243) زیرا جهانی شدن حرکت آزادانه کالا، انسان، اطلاعات و سرمایه را آسان‌تر از قبل کرده (Jovane et al, 2017:2) و ابعاد فرهنگی- اجتماعی، اقتصادی، سیاسی را در

رقابت تحت تأثیر قرار داده (Wang et al, 2020: 2)؛ اقتصاد جهانی کنونی را در سرتاسر جهان تحت فشار قرار داده است (Sáez & Perriñez, 2015: 76) تا به دنبال فرصت‌های جدیدی برای دستیابی به مزیت‌های رقابتی باشند (Della Corte & Aria, 2016: 524). رقابت نه تنها به عنوان یک فرایند بین رقبا، بلکه فرصتی برای همکاری بین شرکای تجاری (Lesniewski, 2014: 58) یک اقدام مشترک

۱. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

Reza_ghaderi86@yahoo.com

M626644@gmail.com

۳. منطقه فضا یا قسمتی از یک محدوده جغرافیایی است که عوامل مشابه طبیعی، اقتصادی و اجتماعی آن را از محیط اطراف خود متمایز نموده و فضای یکپارچه و یکدستی را به وجود آورده است (شبیخه، ۱۳۹۱). مقیاس منطقه در کتب مختلف از خرد تا کلان معرفی شده‌اند، گاه بزرگتر از محدوده یک شهرستان و گاه فراتر از یک استان و گاه فراتر از یک کشور است، که هدف از بیان منطقه در تحقیق حاضر، محدوده بزرگتر از شهرستان و نزدیک به محدوده استان است.

به استفاده از شیوه‌های مختلفی از جمله آینده‌نگاری پی برده‌اند (دادفر و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۳). آینده‌نگاری با مدیریت هوشمندانه آینده، توانایی مدیریت در محیط پویا، بی‌ثبات و غیرقابل پیش‌بینی را داشته و می‌تواند با بهره‌گیری از اصول نوین مدیریتی، زمینه خلق و معماری آینده مطلوب برای منطقه با پتانسیل رقابت‌پذیری فراهم سازد (ستوده، ۱۴۰۰: ۴۲). استان آذربایجان غربی در شمال غرب کشور، در مجاورت کشور عراق و همسایگی استان‌های (کردستان، تبریز، زنجان)، علی‌رغم بهره‌مندی از پتانسیل‌ها و قابلیت‌هایی در زمینه‌های مختلف، آن‌طور که شایسته است در طی دوره‌های مختلف، توسعه نیافته است (همان). هدایت به‌سوی رقابت‌پذیری و کسب موفقیت در این عرصه مستلزم شناسایی فرصت‌ها و مزایای رقابتی است؛ بنابراین توجه به ظرفیت‌ها و تدوین استراتژی‌های رقابت‌پذیری برای این استان ضروری به نظر می‌رسد. بدین منظور در این پژوهش سعی شده است ضمن تبیین وضعیت رقابت‌پذیری استان آذربایجان و استخراج عوامل کلیدی، وضعیت‌های محتمل رقابت‌پذیری استان در چارچوب سناریو شناسایی شوند و در نهایت دلایل تحقق چنین سناریوهایی مورد کنکاش قرار گیرند، تا بهترین برنامه در جهت تحقق سناریوهای مطلوب رقابت‌پذیری استان مهیا شوند. در همین چارچوب تحقیق حاضر سعی در پاسخگویی به سؤالات زیر بوده است:

عوامل کلیدی رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی کدامند؟

محتمل‌ترین سناریوهای پیش‌روی رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی کدامند؟

آیا بین اهمیت و عملکرد شاخص‌های دخیل در رقابت‌پذیری اختلاف وجود دارد؟

برای کسب منافع از بخش‌های خصوصی و عمومی در حوزه‌های مختلف ملی و جهانی تبدیل شده است (کارگرسامانی، ۱۳۹۳: ۲). رقابت‌پذیری مناطق توانایی یک منطقه در تولید و ایجاد بازار برای تولیدات کالا و خدمات، با ارزش، با قابلیت رقابت با تولیدات سایر مناطق است (رحیمی و حسین‌زاده، ۱۴۰۰: ۶۷) که می‌تواند موجب رشد اقتصادی بالا و پایدار منطقه در مقایسه با سایر مناطق شود (Elahi, 2014: 33). موضوع رقابت‌پذیری منطقه‌ای از آن روی اهمیت دارد که عموماً از نظر عملکرد اقتصادی تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای بین مناطق یک کشور مشاهده می‌شود. از سوی دیگر، بسیاری از اهرم‌های مهم رقابت‌پذیری، فقط در سطوح منطقه‌ای قابل اعمال هستند (Garshasbi et al, 2017: 2). در کشور ایران، از آغاز برنامه‌ریزی ملی، همواره به جنبه‌های منطقه‌ای توسعه توجه شده و از برنامه عمران سوم عملاً تفکر منطقه‌ای، به‌خصوص مفهوم تمرکززدایی، وارد متون برنامه‌ریزی شده (زیاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۴) و تاکنون ادامه داشته است؛ با این‌همه، برنامه‌ریزی‌های توسعه ملی توفیق‌چندانی در منطقه‌ای کردن توسعه و تقویت رقابت‌پذیری منطقه‌ای نداشته‌اند (Dadashpoor & Dadejani, 2014: 28).

از طرف دیگر، با ورود به عرصه عدم قطعیت و کثرت بازیگران، عوامل دخیل مختلف و میزان شفافیت و سهم‌خواهی هریک از عوامل در تحقق اهداف رقابت‌پذیری را بیش‌ازپیش مشکل ساخته است و جنبه‌هایی از زندگی ما را هرروز پیچیده‌تر می‌کنند (زیاری و ربانی، ۱۳۹۶: ۱۹). در همین ارتباط، می‌توان اذعان داشت که آینده جولانگاه تحولات و ناپایداری‌ها خواهد بود و تنها کسانی توانایی ایستادگی در برابر رویدادها و حوادث را دارند که به شیوه‌ای کنش‌گرانه و پیش‌دستانه به پیشوازی تغییر بشتابند. براین اساس برنامه‌ریزان همسوبا افزایش بازیگران و پیچیده‌شدن فزاینده، فرایند

پیشینه تحقیق

رقابت‌پذیری یک مفهوم پیچیده است که طیف وسیعی از مطالعات را در سطوح علمی و سیاسی پوشش می‌دهد که در اینجا به جدیدترین آن‌ها اشاره می‌شود:

علوی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل رقابت‌پذیری گردشگری ایران در مقایسه با رقبای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ نشان داده‌اند که رقبای اصلی ایران در شاخص‌های توانمندسازی محیط، سیاست‌های گردشگری و زیرساخت، کشور امارات متحده عربی و در شاخص منابع طبیعی و فرهنگی کشور ترکیه است. رحیمی و حسین‌زاده (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان سنجش و اولویت‌بندی ضریب رقابت‌پذیری منطقه‌ای در ایران براساس مؤلفه‌های اقتصادی، تأکید داشته‌اند که اختراعات و تعداد شرکت‌های دانش‌بنیان در راستای رقابت‌پذیری منطقه‌ای بیشترین نقش را دارند. زبیری و همکاران (۱۳۹۹)، مقاله‌ای با عنوان بررسی راهکارهای توسعه منطقه‌ای استان خراسان رضوی با رویکرد رقابت‌پذیری منطقه‌ای انجام دادند که نتایج بیانگر مرکزیت مشهد و به تبع آن منبع انباشت ثروت و قدرت به دلیل مرکزیت اداری و سیاسی و تمرکز فعالیت‌ها و نهادها که خود زمینه‌ساز انواع فرصت‌های شغلی و... بوده است.

ياسوری و سجودی^۱ (۲۰۱۸) مقاله‌ای با عنوان راهبردهای توسعه منطقه‌ای با تأکید بر تقویت ارتباطات فضاهای پیراشهری (مورد مطالعه شهرستان رشت) انجام داده‌اند که نتایج بیانگر عدم تعادل قابل قبول بین فضاهای پیراشهری بوده است. همچنین تحقیقات خارجی صورت‌گرفته در زمینه رقابت‌پذیری منطقه‌ای می‌تواند به مواردی چون، کرجیابونین و

ساوکونن^۲ (۲۰۱۹) مقاله‌ای با عنوان رقابت پایدار در سطح ملی، منطقه و محلی انجام دادند. آن‌ها در ابتدا به اهمیت و ضرورت رقابت در سازمان و نهادها پرداخته و به بیان تفاوت رقابت و رقابت پایدار و تعاریف متفاوت از رقابت پرداخته و سپس ابعاد رقابت، سطوح مختلف رقابت و دلایل موفقیت ملل مختلف اشاره کرده است.

آنونی و دیکسترا^۳ (۲۰۱۹) نیز تحقیق با عنوان شاخص‌های رقابت منطقه‌ای اتحادیه اروپا انجام دادند که نتایج تحقیق بیانگر رتبه اول رقابت برای منطقه استکهلم، لندن شرقی- غربی- شمالی و جنوبی- بدفورشایر و هرتفوردشایر در رتبه دوم و اوترخت در رتبه سوم بوده است. کروبوچی نسکا^۴ (۲۰۲۱)، در مقاله‌ای با عنوان تحلیل مقایسه‌ای رقابت‌پذیری منطقه‌ای در لهستان از سال ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۹ در زمینه مفهوم توسعه تأکید داشته است که مناطقی که سطوح پایین‌تری از رقابت را نشان می‌دهند، می‌توانند پروژه‌ها یا مدل‌های آماده‌شده را به منظور بهینه‌سازی استفاده از پتانسیل و افزایش جذابیت سرمایه‌گذاری خود در همه مناطق در لهستان تطبیق دهند.

تانگ و همکاران^۵ (۲۰۲۲) مقاله‌ای با عنوان رقابت‌پذیری بین‌المللی صنعت ساخت‌وساز منطقه‌ای در چین انجام داده‌اند که نتایج نشانگر یک حالت نامتعادل مبتنی بر تقاضا بوده است. بر همین اساس بهبود متناسب با شرایط محلی، به صورت یکپارچه و استقرار استراتژی به‌روز پیشنهاد شده است. بررسی مطالعات صورت‌گرفته در زمینه رقابت‌پذیری مشخص ساخته که رقابت‌پذیری در اقتصاد مناطق، موضوعی بااهمیت است که حیات آینده منطقه را تضمین و استراتژی‌های آینده را شکل می‌دهد. بدین‌منظور نیز

2. Kirjavainen & Saukkonen

3. Annoni & Dijkstra

4. Chrobocińska

5. Tang et al

1. Yasoori & Sejodi

رقابت‌پذیری یک مفهوم است که بخش بزرگی از اقتصاد را اشغال کرده است (*Šegota et al, 2017: 123*; و در پاسخ به این سؤال که چرا برخی کشورها ثروتمندتر از دیگران هستند، شکل گرفت (*Ali Akbari et al, 2019:3*).

این رویکرد در پی آن است که با مفروض‌داشتن و برجسته‌کردن وجود نوعی از رقابت بین مناطق، بر سر جذب سرمایه‌های مادی و انسانی مؤثر در توسعه، از منظر جدید به بحث توسعه منطقه‌ای پرداخته و مدیران و متولیان توسعه این مناطق را برای تقلای بیش‌ازپیش به‌منظور نیل به تعالی و پیشرفت آماده کنند (*Shahkarami et al, 2019: 91*); بنابراین رقابت‌پذیری موضوعی محوری و مهم است که از آن به‌عنوان ابزاری برای رسیدن به رشد مطلوب، توسعه پایدار و پیشرفت اقتصادی یاد می‌شود (*Rafah Kahriz et al, 2018: 87*), بر همین اساس در این بخش به پایه‌های فکری رقابت‌پذیری اشاره می‌شود؛

ابعاد رقابت‌پذیری منطقه توسط مطالعات مختلف مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ اما موضوعی که باعث تمایز تحقیق حاضر با نمونه‌های دیگر شده را می‌توان بدین شرح برشمرد که در تحقیق حاضر ضمن بررسی وضعیت رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی و استخراج عوامل کلیدی، سعی شده است آینده‌های محتمل رقابت‌پذیری استان در چارچوب سناریو استخراج شوند و درنهایت بر پایه تفاضل وضعیت اهمیت- عملکرد عوامل کلیدی، اولویت‌های رقابت‌پذیری درجهت تصمیم‌گیری مناسب مشخص شوند.

مبانی نظری

ریشه رقابت‌پذیری کلمه‌ای لاتین رقابت به معنای گرفتار رقابت برای بازار شدن است. به‌طورکلی، رقابت‌پذیری قابلیت‌ها و توانمندی‌هایی است که یک کسب‌وکار، صنعت، منطقه و کشور دارند و می‌توانند آن‌ها را حفظ کنند تا عرصه رقابت بین‌المللی نرخ بازگشت فراوانی را در فاکتورهای تولید ایجاد کنند و نیروی انسانی خود را در وضعیت نسبتاً خوبی قرار دهند (*Shafiee Roodposhti et al 2019: 183*).

جدول ۱: پایه‌های رقابت پذیری منطقه‌ای

دیدگاه	توضیح	عوامل توسعه‌دهنده
بنیان کلاسیک	مناطق بر پایه توانمندی‌های خود عملکرد خاصی دارند و مبنای تجارت و تولید براساس فناوری و مبتنی بر بهره‌وری‌اند.	- سرمایه‌گذاری در فناوری موجب ارتقای تقسیم‌کار و در نتیجه افزایش بهره‌وری می‌شود. - آزادی در تجارت
دیدگاه نئوکلاسیک	- همه مناطق بر پایه ظرفیت‌های خدادادی نسبی‌شان نقشی در تقسیم‌کار دارند. - تعدیل قیمت عامل مستلزم همگرایی بازده‌ها به نیروی کار و سرمایه است.	تجارت آزاد، موتور محرک برای رشد است.
مکتب اقتصادی کینز	- نقش دولت در اقتصاد مشخص کننده است. - مناطق همکار از لحاظ اقتصادی به وجود می‌آیند. - افزایش مناطق درجهت همکاری نزدیک، زمینه‌ساز بهره‌وری می‌شود.	- تمرکز سرمایه (نیروی کار و فناوری) - سرمایه‌گذاری - فعالیت دولت در بخش‌های مختلف
نظریه اقتصاد توسعه	- مناطق «مرکز» به واسطه مزیت‌های تولیدی اولیه خود احتمالاً پیشتازی خود را نسبت به مناطق «پیرامونی» کمتر مود حفظ می‌کنند. - رشد مناطق کمتر توسعه یافته، کم است. - توجه به گام‌های توسعه	- توجه به بخش‌های با بازده بالا - بازار با تجارت آزاد - توجه به سرمایه خارجی - توان مالی حاصل از سرمایه‌های خارجی
دیدگاه درون‌زا	- بهره‌برداری متفاوت مناطق - بهبود تکنولوژی تولید - بازار آزاد اقتصادی زمینه جذب فناوری می‌شود. - بسترهای سرمایه‌عامل کلیدی است. - پرورش نیروی خلاق	- بسترسازی - خلاقیت - پرورش - تربیت نیروی خلاق - بهره‌گیری مناسب
نظریه تجارت جدید	- مزیت یا برتری یک منطقه در رقابت‌پذیری ناشی از موقعیت شرکت‌های تولیدکننده آن منطقه - همکاری نزدیک بنگاه‌های اقتصادی نیازمند تخصصی شدن است - بازار عرضه تولیدات داخلی مهم است. - بهره‌مندی بنگاه‌ها از تخصص‌های متفاوت عامل کلیدی	- عوامل توسعه‌دهنده را می‌توان به شرح زیر بیان داشت: - مهارت - تأسیسات و تجهیزات - بنیها - تکنولوژی
دیدگاه شومپتر	- عوامل توسعه‌دهنده تکنولوژی - بهبود مهارت-مهارت‌آموزی - گوناگونی امکانات تولیدی	- تکنولوژی - توانمندی - خلاقیت
دیدگاه مبتنی بر خوشه‌های صنعتی	- توجه به توانمندی محلی - عواملی چون موقعیت (زمانی- جغرافیایی) و حمایت دولت عامل توسعه‌دهنده	عواملی که باعث توسعه رقابت‌پذیری منطقه می‌شوند - بین خوشه‌ها رقابت وجود داشته باشد - آموزش دیده باشند - مبتنی بر تکنولوژی - بنیه مالی خوب داشته باشند - نیروی خلاق
دیدگاه مبتنی بر اقتصاد تکاملی	- پیوستگی رقابت - در نظر گرفتن شرایط بازار، توجه به قابلیت رقابتی موجود در عرصه رقابت	پویابودن در راستای نیاز و خواسته‌های بازار از عوامل کلیدی به‌شمار می‌رود
دیدگاه مبتنی بر نهادگرایی	توجه به عوامل تشکیل‌دهنده منطقه- نهادها و زیرساخت‌ها.	نهادهای رسمی و غیررسمی مطلوب و به لحاظ منطقه‌ای تثبیت شده؛ از جوامع کسب‌وکاری و تجاری، تا اعتماد عمومی و سایر اشکال سرمایه اجتماعی همه و همه، یک محیط مطلوب برای توسعه اقتصادی و رشد فراهم می‌آورند.
دیدگاه مبتنی بر فرهنگ	- توجه به گوناگونی‌های مناطق، پتانسیل‌ها و توانمندی‌ها - فراهم‌سازی بستر مشارکت اقشار گوناگون	- ارتقای سطح مدارا با آموزش ساکنان - ارتقای کیفی و کمی تسهیلات و زیرساخت‌های فرهنگی
دیدگاه مبتنی بر جغرافیای اقتصادی	هرچند همه نظریه‌های فوق با فهم رقابت‌پذیری ارتباط مستقیم دارند، اغلب بُعد فضایی که برای درک رقابت‌پذیری منطقه‌ای بسیار حیاتی است، در آن‌ها غایب است و این نظریات زمینه‌ساز پیدایش جغرافیای اقتصادی شد که شامل سه جریان اصلی زیر است: - جغرافیای اقتصادی اصلی - اقتصاد منطقه‌ای - جغرافیای اقتصادی جدید	

سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی براساس مدل‌های خطی صورت می‌گرفت (Era, 2002:5) ولی از آنجا که برنامه‌ریزی خطی مبتنی بر پیش‌بینی نمی‌تواند جوابگوی نیازهای برنامه‌ریزی در جهان پر از تحول باشد، رویکرد نوین آینده‌پژوهی وارد عرصه‌های مدیریت و برنامه‌ریزی شده است. در این رویکرد (آینده‌پژوهی) به‌جای پیش‌بینی روندها و کلان‌روندها تأکید بر یافتن تکیه‌گاه‌های مناسب در جهان آینده و در نظر گرفتن قدرت تأثیرگذاری تحولات علمی و تکنولوژیکی برای رفع چالش‌ها و مسائل مبتلا به جامعهٔ امروزی است و جدا از ارزیابی تأثیرات ادامهٔ روندهای موجود، بر تأثیرات شروع روندهای ناپیوسته که احتمالاً در زمان آینده آغاز خواهند شد نیز تأکید دارد (زالی، ۱۳۸۸: ۱۵). در همین ارتباط فرایند پیشنهادی برای به‌روزرسانی برنامه‌ریزی به‌ویژه در عرصه‌های شهری و منطقه‌ای، مبتنی بر رویکرد هنجاری است. در این فرایند شناخت وضع موجود پایهٔ اصلی برنامه‌ریزی است و براساس این شناخت، مسائل کلیدی منطقهٔ برنامه‌ریزی، اعم از توانمندی ضعف‌ها، قابلیت‌ها و محدودیت‌ها استخراج شده و در مرحلهٔ بعدی در خصوص مسائل کلیدی منطقهٔ مورد مطالعه، آینده‌نگاری کلی در سطوح منطقه انجام و به ترسیم چشم‌انداز و تعیین حوزه‌های هدف منتهی می‌شود. با تعیین حوزه‌های هدف، امکان تهیهٔ سبد سناریوها و راهبردهای هر سناریو برای برنامه‌ریزی فراهم می‌شود که تدوین راهبردهای پابرجا زمینه و چارچوب مناسبی را برای هدف‌گذاری‌های کیفی، کمی و سیاست‌گذاری به‌وجود می‌آورد (بابایی‌میبدی، ۱۳۹۵: ۳۷-۳۶)؛ بنابراین در جهان رقابتی امروزه مناطقی که خواهان تحولات بنیادی هستند، برنامه‌ریزی‌های پابرجا و مبتنی بر طراحی سناریو با رویکرد آینده‌نگاری را محور عمدهٔ برنامه‌ریزی توسعهٔ آتی خود قرار داده‌اند (یعفوری و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۰۸).

با توجه به موضوع تحقیق حاضر، با عنوان تبیین رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی می‌توان عنوان کرد که دیدگاه جغرافیای اقتصادی مورد تأییدتر است، زیرا در این دیدگاه در مقایسه با دیگر نظریات به موقعیت جغرافیایی منطقه توجه شده است. هر منطقهٔ جغرافیایی با توجه به‌عرض جغرافیایی خود، ناهمواری‌های موجود در آن (پستی و بلندی)، منابع زیرزمینی، مرزی بودن یا واقع شدن در هستهٔ کانونی کشوری فاکتورهای مختلفی را می‌تواند ارائه دهد که در دیگر مناطق یا یافت نمی‌شوند، یا کم‌رنگ‌ترند، پس موقعیت همراه با پتانسیل‌های اقتصادی موجود در موقعیت جغرافیایی خاص در رقابت‌پذیری می‌تواند از فاکتور اصلی باشد. اگرچه دیدگاه و نظریات مختلف در زمینهٔ رقابت‌پذیری وجود دارند، اما سنجش آن در مناطق مختلف مشکل است؛ زیرا فاکتورها در طی زمان و موقعیت‌های مختلف دستخوش تغییر قرار خواهند گرفت. تغییرپذیری فاکتورهای سنجش رقابت‌پذیری می‌تواند دلیل قوی‌ای بر پویایی آن باشد، زیرا مناطق برای بهره‌مندی بیشتر از مزیت رقابتی بر دیگر مناطق، سعی می‌کنند از عوامل کلیدی بیشتر، بهتر، اثرگذارتر و بومی‌تر در چارچوب رویکرد آینده‌نگاری استفاده بکنند (ستوده، ۱۴۰۰: ۶۹).

مهندسی جدید مفهوم برنامه‌ریزی در راستای

رقابت‌پذیری مناطق

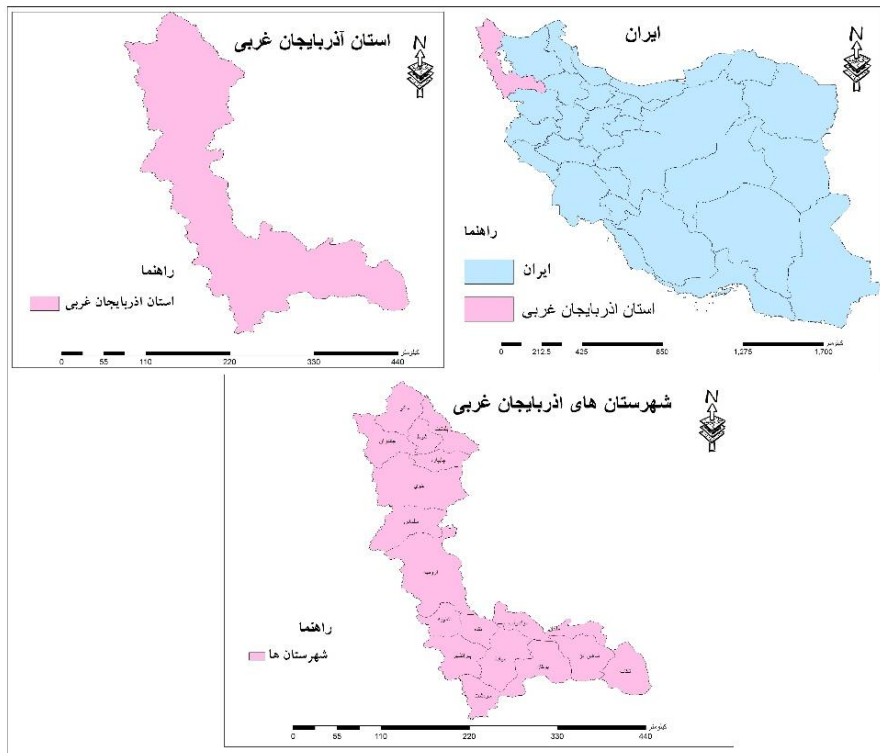
اگر برنامه‌ریزی را حرکتی برای رسیدن به یک نقطهٔ مطلوب و آمادگی برای حل مسائل و مشکلات دنیای جدید بدانیم، باید فرایند انجام آن نیز متناسب با شرایط دنیای جدید مورد بازنگری و ترسیم مجدد قرار گیرد (ستوده، ۱۴۰۰: ۷۱).

مهندسی مجدد، شیوه‌ای برای بازسازی سازمان و مدیریت است که به‌دلیل شیوهٔ بدیع آن در بررسی و اصلاح فرایندها از دههٔ ۱۹۹۰ میلادی مورد توجه جدی برنامه‌ریزان قرار گرفته است. در نظریه‌های سنتی،

محدوده مورد مطالعه

استان آذربایجان غربی یکی از ۳۱ استان ایران است که در شمال غربی ایران قرار گرفته و مرکز آن شهر ارومیه است. مساحت استان برابر با ۳۷/۰۵۹ کیلومتر مربع بوده که سیزدهمین استان بزرگ کشور محسوب می‌شود. طول مرزهای ایران در این استان به حدود ۹۶۷ کیلومتر آبی و خاکی می‌رسد که بیشترین مرز از طرف شمال و مغرب حدود ۵۱۸ کیلومتر مرز خاکی با کشور ترکیه است و کمترین آن از طرف شمال حدود ۱۳۱ کیلومتر مرز آبی رودخانه ارس با جمهوری خودمختار نخجوان است. در همین راستا با فعال بودن ۷ بازارچه و ۹ گمرک بیشترین تعداد بازارچه فعال در سطح کشور را دارا بوده است که هدف از این بازارچه‌ها در استان، اشتغال‌زایی در مناطق مرزی، جلوگیری از مهاجرت مرزنشینان، مبارزه با قاچاق و توسعه مناطق مرزی بوده است (هاشم‌زاده، ۱۳۹۴: ۲۵). از لحاظ جمعیتی نیز براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ جمعیت استان آذربایجان غربی

۳/۲۶۵/۲۱۹ نفر بوده است که ۴/۰۸ درصد جمعیت کل کشور را در خود جای داده است و از این لحاظ هشتمین استان پرجمعیت کشور به‌شمار می‌آید و متوسط رشد سالانه آن ۱/۱۷ درصد بوده است، اما به لحاظ ساختار سنی باید عنوان داشت که در سال ۱۳۶۵، نزدیک به ۴۶ درصد از جمعیت استان در گروه سنی ۰-۱۴ سال قرار داشته است، درحالی‌که در سال ۱۳۹۵ جمعیت این گروه سنی به ۲۶ درصد کاهش یافته است، درحالی‌که حجم جمعیت ۳۰ تا ۶۴ سال استان با افزایش همراه بوده و از حدود ۲۵ درصد در سال ۱۳۶۵ به ۴۲ درصد در سال ۱۳۹۵ رسیده است (موسوی و رسولی، ۱۳۹۹: ۴۹) که خود نمودار فراوانی بیشتر جمعیت فعال استان بوده است. به لحاظ طبیعی نیز استان از توپوگرافی متنوع و گسترده‌ای برخوردار بوده و اکوسیستم‌های ویژه‌ای از ترکیب گیاهان متنوع در سطوح مختلف به‌وجود آمده است که کمتر استانی در این زمینه با این استان توان رقابت دارد (قادرنژاد، ۱۳۹۴: ۳۵).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان غربی در تقسیم‌بندی سیاسی کشور
تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱

روش تحقیق

این تحقیق از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ ماهیت، اکتشافی است و جمع‌آوری اطلاعات به صورت اسنادی-کتابخانه‌ای صورت گرفته است. در این میان ۵۴ شاخص در قالب ۴ بُعد (اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، زیرساختی، نهادی-سیاسی) با استفاده از نرم‌افزارهای MicMac و ScenarioWizard مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند تا عامل کلیدی و سناریوهای محتمل شناسایی شوند و در نهایت اقدام به تحلیل دلایل تحقق سناریوهای محتمل رقابت‌پذیری با استفاده از مدل تحلیل اهمیت-عملکرد^۱ شده است که براساس آن تفاضل اهمیت از

عملکرد شاخص‌های اصلی در رقابت‌پذیری محاسبه شده تا وضعیت چهارگانه (تمرکز، ادامه روند، اولویت پایین و اتلاف هزینه) در دیاگرام مشخص و اولویت اقدامات در جهت تحقق سناریوی مطلوب تعیین شود. از آنجا که هدف پژوهش حاضر مبتنی بر نظر کارشناسان است، گردآوری اطلاعات تا رسیدن به اشباع تئوریک با روش گلوله‌برفی (هدفمند) ادامه یافت و در نهایت ۲۰ نفر انتخاب شده‌اند. همچنین برای اطمینان از روایی سنجه، پرسشنامه برای ۵ تن از استادان متخصص ارسال و پس از دریافت نظرات اصلاحی خبرگان، پرسشنامه تدوین شده است و در جهت اطمینان از پایایی تحقیق به روش بازآزمایی ۱۰ فرم تکمیل شد که این فرم‌ها پس از ۱۰ روز، به ۱۰ متخصص ارائه شدند و در نهایت نتایج ارزیابی در دو فرم بررسی شدند؛ به طوری که ضریب آن ۰/۸۰ برآورد شده است.

۱. IPA (مدلی که به تحلیل اهمیت و عملکرد شاخص‌ها می‌پردازد. در هر شاخص از منظر دو بُعد «اهمیت (وضع مطلوب)» و «عملکرد (وضع موجود عوامل)»، مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این مدل، معیار اهمیت برای مشخص کردن اینکه تخصیص منابع در کجا حیاتی‌تر است، استفاده می‌شود. تکنیک IPA توسط یک ماتریس تحلیل عملکرد-اهمیت ساخته می‌شود. این ماتریس از دو محور تشکیل شده است که محور Xهای آن عملکرد و محور Yهای آن اهمیت را نشان می‌دهد).

جدول ۲: سطح تحصیلات کارشناسان

فرآوانی	درصد	جنس
۳۵	۷	کارشناسی
۳۰	۶	کارشناسی ارشد
۲۰	۴	دانشجوی دکترا
۱۵	۳	دکترا

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

جدول ۳: نمونه کارشناسان تحقیق

سازمان	فرآوانی	درصد
جغرافیا	۹	۴۵
اقتصاد	۶	۳۰
دانشگاهی	۵	۲۵

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

جدول ۴: شاخص‌های رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی

شناسه	شاخص	مؤلفه	شناسه	شاخص	مؤلفه
v28	تعلق مردم به استان	اجتماعی-فرهنگی	v1	سطح دسترسی مستقیم به مشتری داخلی (به لحاظ مسافت و صرفه اقتصادی)	اقتصادی
v29	روحیه کارآفرینی		v2	سطح دسترسی به مشتری خارجی (با توجه به بعد مسافت)	
v30	اعتماد اجتماعی		v3	کنترل کیفیت کالا و خدمات	
v31	پهنای باند	زیرساخت	v4	برندسازی	
v32	حمل‌ونقل جاده‌ای		v5	سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	
v33	حمل‌ونقل ریلی-هوایی		v6	تخصصی شدن تولید	
v34	دانشگاه‌ها و مراکز فنی و حرفه‌ای		v7	مکانیزه شدن تولید (فناور)	
v35	کیفیت نیروی کار		v8	وضعیت اشتغال - تورم و رکود	
v36	واحد تحقیق و توسعه در شرکت‌ها		v9	پتانسیل مرزی بودن	
v37	شبکه تأمین برق - گاز		v10	شایسته‌سالاری	
v38	شبکه مهار و انتقال آب شرب، صنعتی		v11	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی	
v39	پژوهشکده‌های تخصصی		v12	رقابت آزاد و عادلانه افراد و شرکت - راه‌اندازی کسب‌وکار	
v40	هتل-رستوران		v13	سهولت اخذ تسهیلات و مؤسسات مالی	
v41	خدمات بین‌راهی		v14	تمرکز بر تولیدات بومی با صرفه اقتصادی	
v42	جایگاه کشور در جهان		نهادی-سیاسی	v15	تمرکز جغرافیایی فعالیت مکمل
v43	پیوندهای مذهب - قومی استان با کشور همسایه	v16		درک واقعیت‌های موجود	
v44	مشارکت مردم در تصمیم‌سازی	v17		مکان‌یابی واحدهای تولیدی بومی منطقه	
v45	ثبات سیاسی منطقه	v18		دیدگاه افراد درباره مقوله کار	
v46	حمایت دولت از کسب‌وکار دانش‌بنیان	v19		دیدگاه افراد درباره مقوله ثروت	
v47	سیاست‌های حمایتی دولت از تولید	v20		تطبیق سیاست‌های منطقه با واقعیت موجود	
v48	ثبات تصمیمات سیاستمداران	v21		حس غرور ملی و منطقه‌ای	
v49	سیاست‌گذاری کارآمد دولت	v22		اصلاح فرهنگ مصرف افراد	
v50	تمرکززدایی نهادهای تصمیم‌گیر در سطح استان	v23		افق دید افراد در مسائل	
v51	تشکیل تشکل صنفی مستقل از دولت	v24		اعتماد مردم به دولت	
v52	عوامل گمرکی و ترخیص کالا	v25		برابری جنسیتی	
v53	رواج اخلاق زیستی در بین مردم	v26		امنیت عمومی	
v54	اجماع نخبگان سیاسی	v27	امنیت سرمایه‌گذاری		

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

یافته‌های تحقیق

بررسی شاخص‌های رقابت‌پذیری در محیط MICMAC

امروزه آینده‌پژوهی به‌عنوان رویکردی نوین در عرصه‌های مختلف برنامه‌ریزی به‌کار گرفته شده و با شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر آینده سیستم، برنامه‌ریز را از غافلگیری در مقابل امواج پرشتاب تغییر و تحولات امروزی مصون نگه می‌دارد. در این بین رقابت‌پذیری مناطق از این امر مستثنا نبوده و نیاز به برنامه‌ریزی نوین با رویکرد آینده‌پژوهی برای روبه‌رو شدن مؤثر با تحولات آتی، به‌شدت احساس می‌شود. در همین چارچوب ۵۴ شاخص در ۴ بُعد (اقتصادی، اجتماعی- رهنگی، زیرساختی، نهادی- سیاسی) مورد بررسی قرار گرفته‌اند که ابعاد ماتریس ۵۴×۵۴ را تشکیل داده و درجهٔ پرشدگی ماتریس ۶۴ درصد بوده است که نشان می‌دهد عوامل در بیش از ۶۴ درصد بر یکدیگر تأثیرگذار بوده‌اند. از مجموع ۱۴۱۴ رابطهٔ ممکن در این ماتریس، ۳۳۵ رابطهٔ عدد یک، ۷۳۱ رابطهٔ عدد دو، ۳۴۸ رابطهٔ عدد سه بوده‌اند. نحوهٔ توزیع و پراکنش متغیرها در صفحهٔ پراکندگی، حاکی از میزان پایداری و ناپایداری سیستم است. در روش‌شناسی میک‌مک در مجموع دو نوع از پراکنش تعریف شده، اینکه به نام‌های سیستم‌های پایدار و سیستم‌های ناپایدار معروف هستند. در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها به‌صورت L است؛ یعنی برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند (Mousavi, et al, 2018: 67). در سیستم‌های پایدار جایگاه و نقش هرکدام از عوامل مشخص است؛ اما در سیستم‌های ناپایدار وضعیت پیچیده بوده و متغیرها نیز حول محور قطری صفحهٔ پراکنش هستند. در این سیستم، متغیرها حالت میانی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که شناسایی آن‌ها را کمی با مشکل مواجه می‌سازد. همچنان که از نتایج ارزیابی حاصل از میک‌مک در

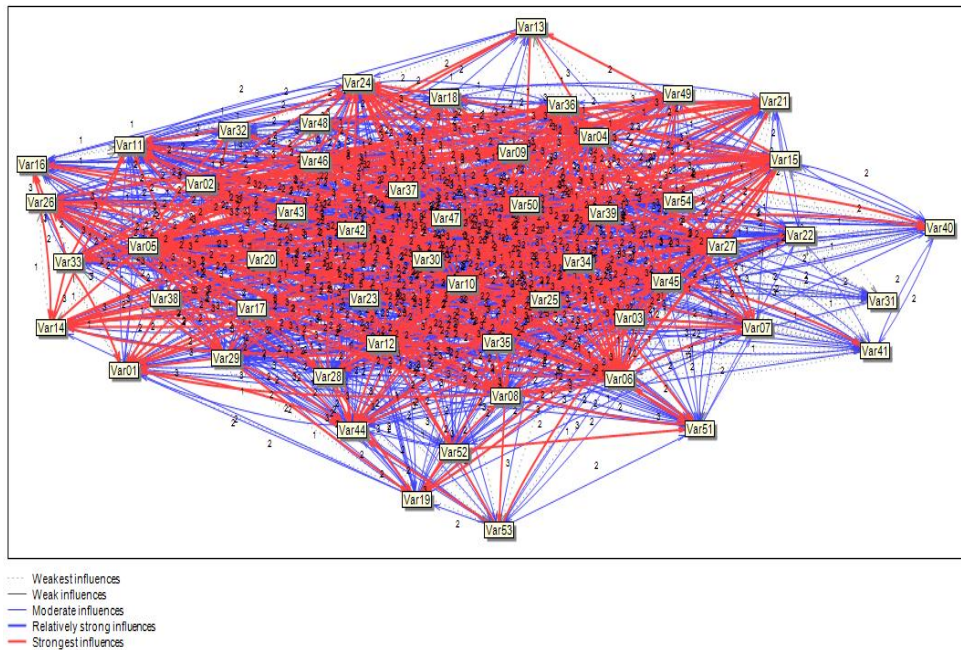
شکل ۳ مشخص است، توزیع شاخص‌های ناپایدار بوده که نتایج حاصل از آن بیانگر ۵ نوع شاخص (کنترل‌کننده، دوجبهی، وابسته، مستقل و تنظیمی) بوده است. که اولین متغیر شامل متغیرهای تعیین‌کننده یا تأثیرگذار است؛ این متغیرها به‌عنوان متغیرهای ورودی، اصلی‌ترین متغیرهای تأثیرگذارند که میزان تأثیرپذیری آن‌ها نسبت به تأثیرگذاری‌شان بسیار کمتر است. در ناحیهٔ شمال غربی، صفحهٔ پراکندگی قرار دارند و پایداری سیستم نیز به‌شدت به آن‌ها وابسته است و به‌عنوان متغیرهای کلیدی و تعیین‌کننده رفتار سیستم محسوب می‌شوند (رسولی و هاشمی‌نسب، ۱۳۹۸: ۵)، در تحقیق حاضر ۴ شاخص شایسته‌سالاری، تمرکز جغرافیایی فعالیت مکمل، حمایت دولت از کسب‌وکار دانش‌بنیان، سیاست‌های حمایتی دولت از تولید در این ناحیه قرار گرفته‌اند. از آنجا که دولت رکن اجرایی یک کشور است، با سیاست‌های خود می‌تواند روند توسعه در یک منطقه را تسهیل یا کند، همچنین نهادهای نوآور چون مراکز بنیان که بر پایه‌های دانش و فناوری استوار هستند، می‌توانند شکوفاکنندهٔ بنیادهای اقتصادی یک منطقه به‌حساب آیند و تمرکز عوامل مکمل تولیدی- خدماتی در یک محدودهٔ جغرافیایی باعث صرفه‌های ناشی از مقیاس شوند؛ بنابراین توجه و تأکید بر شاخص‌های ناحیهٔ کنترل در آیندهٔ سیستم ضمن ترویج فرهنگ شایسته‌سالاری در جامعه باعث شکوفایی استعداد نیروهای متخصص منطقه شده که قادر به ارتقای سطح کمیّت و کیفیت محصولات، توان رقابت‌پذیری و درنهایت معرفی برند برای منطقه خواهند شد.

در ناحیهٔ دوم متغیرهای دو وجهی در دو شکل هدف و ریسک قرار گرفته‌اند، این متغیرها نیز بر سایر متغیرها تأثیر می‌گذارند، همچنین از آن‌ها تأثیر می‌گیرد. جایگاه این متغیر در شمال شرق صفحه قرار گرفته‌اند (رسولی و همکاران، ۱۴۰۰: ۵). از مجموع ۵۴

باعث تنظیم الگوی رقابت‌پذیری به سوی پایداری خواهد بود که نتایج چنین وضعیتی (افزایش تعلق خاطر و تعهد، غرور ملی و منطقه‌ای، اعتماد اجتماعی، افزایش مشارکت و...) به‌عنوان ماحصل آن می‌شود. سپس متغیرهای خروجی قرار گرفته‌اند، این متغیرها دارای میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری پایینی هستند که در قسمت جنوب‌غربی صفحه پراکندگی متغیرها قرار گرفته‌اند. این متغیرها هیچ‌گونه واکنشی در دیگر متغیرها ایجاد نمی‌کنند و بیشتر به‌عنوان متغیرهای خنثی شناخته می‌شوند، در تحقیق حاضر ۱۱ متغیر (سطح دسترسی مستقیم به مشتری داخلی (به لحاظ مسافت و صرفه اقتصادی)، بهبود حمل‌ونقل جاده‌ای، پتانسیل مرزی بودن، هتل-رستوران، خدمات بین‌راهی، توزیع متوازن فعالیت‌های اقتصادی، مکان‌یابی واحدهای تولیدی، سیاست‌گذاری کارآمد دولت، تشکیل تشکل صنفی مستقل از دولت، افق دید افراد در مسائل) در این محدوده قرار گرفته‌اند. این گروه از شاخص‌ها در فرایند رقابت‌پذیری منطقه‌ای (رابطه شاخص‌ها با همدیگر) دخالت نداشته‌اند و عملکرد آن‌ها به‌صورت مجزا و مستقل (به‌عنوان خنثی) ارزیابی می‌شوند، اگرچه در بعضی موارد عملکرد آن‌ها می‌تواند به سطح تنظیمی نیز ارتقا یابند. پنجمین متغیر در الگوی ناپایدار متغیرهای تنظیمی هستند، این گروه در مرکز دیاگرام قرار گرفته‌اند و قابل ارتقا به دیگر متغیرها هستند که در تحقیق حاضر ۲ متغیر (امنیت عمومی، وضعیت اشتغال- تورم و رکود اقتصادی) در این گروه قرار گرفته‌اند.

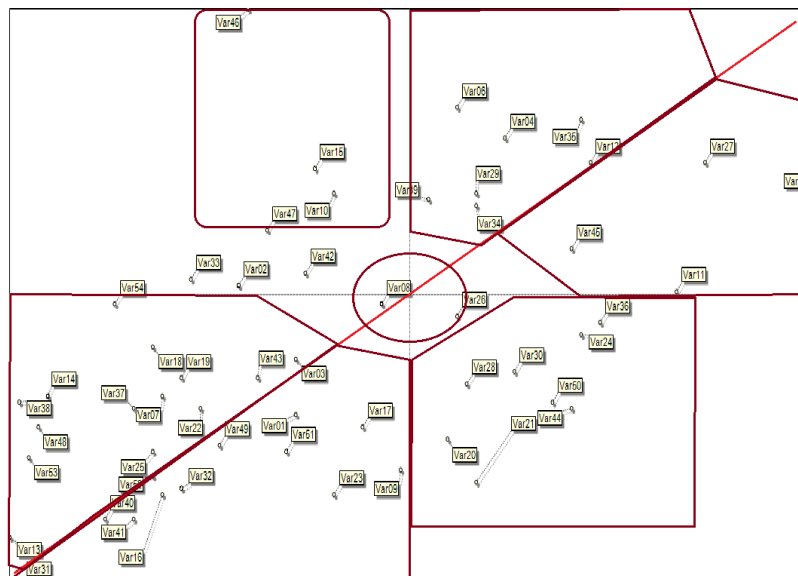
عامل اولیه تأثیرگذار بر روند رقابت‌پذیری استان تعداد ۱۱ شاخص در این گروه قرار گرفته‌اند، که ۷ عامل (برندسازی، تخصصی‌شدن تولید، رقابت آزاد و عادلانه افراد و شرکت، راه‌اندازی کسب‌وکار، روحیه کارآفرینی، کیفیت نیروی کار، پژوهش‌کننده‌های تخصصی) جزو ریسک و ۴ عامل (سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ثبات سیاسی منطقه، امنیت سرمایه‌گذاری) جزو شاخص‌های هدف شناخته شده‌اند. فضایی رقابتی در سطوح منطقه نیازمند ثبات سیاسی است تا امنیت برقرار شده و سرمایه‌گذاری دولتی- خصوصی در آنجا جریان یابد و بستری برای سرمایه‌گذاری، سرمایه‌های خارجی در منطقه فراهم شود و زمینه‌ای برای ارزآوری به داخل منطقه شود. سپس متغیرهای وابسته قرار دارند، جایگاه این متغیرها در نمودار، جنوب‌شرقی پلان تأثیرگذاری-تأثیرپذیری است. این متغیرها دارای تأثیرگذاری بسیار پایین و تأثیرپذیری بسیار بالا هستند، در تحقیق حاضر ۸ شاخص (تعلق مردم به استان، اعتماد اجتماعی، واحد تحقیق و توسعه در شرکت‌ها، مشارکت مردم در تصمیم‌سازی، تطبیق سیاست‌های منطقه با واقعیت موجود، حس غرور ملی و منطقه‌ای، تمرکززدایی نهادهای تصمیم‌گیر در سطح استان، اعتماد مردم به دولت) در این محدوده قرار گرفته‌اند، که نتایج حاصل از پراکنش شاخص در این بخش از دیاگرام نمودار این موضوع بوده است که با حفظ شاخص‌های ناحیه اول (کنترل‌کننده) و افزایش آن‌ها و همچنین ارتقای شاخص‌های ناحیه دوگانگی به سطح کنترل‌کننده،

شکل ۲: رابطه مستقیم شاخص‌ها در سطح بالای رقابت پذیری

تهیه و ترسیم: نگارندگان: ۱۴۰۱

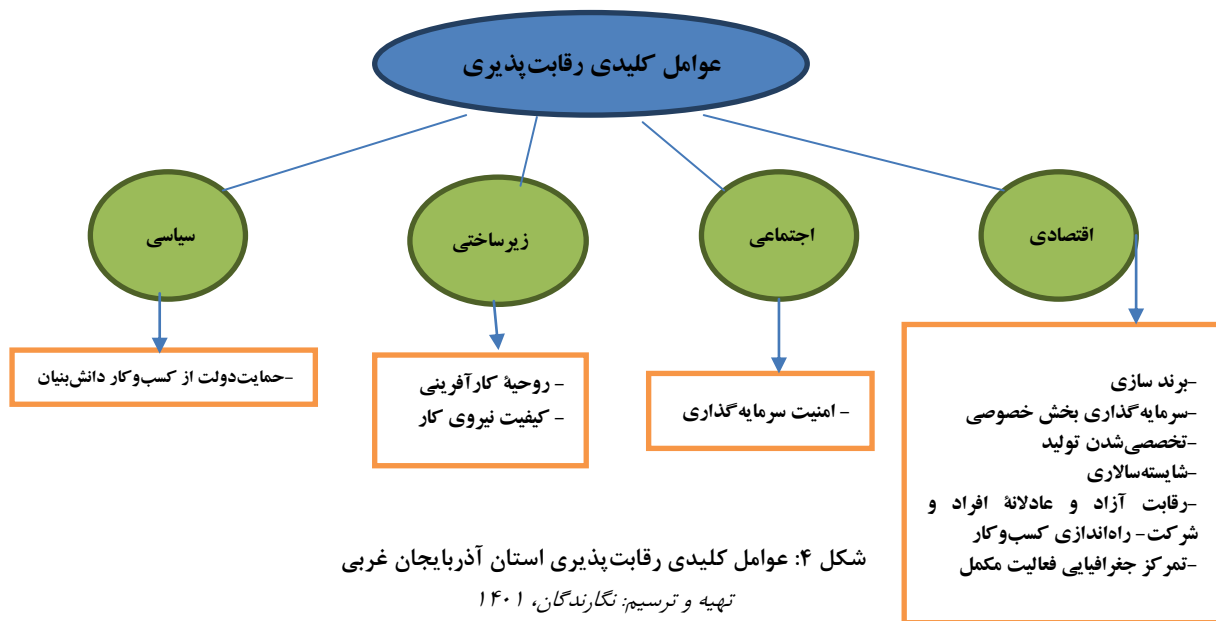
شکل ۳: جایگاه شاخص‌های رقابت پذیری منطقه آذربایجان غربی

تهیه و ترسیم: نگارندگان: ۱۴۰۱

استخراج عوامل کلیدی رقابت پذیری استان آذربایجان غربی

رقابت پذیری منطقه استان آذربایجان غربی بوده است، که در نهایت ۱۰ شاخص به عنوان عوامل کلیدی در چهار بُعد به شرح زیر استخراج شده‌اند.

عملکرد مستقیم (اثرگذاری و اثرپذیری) و غیرمستقیم (اثرگذار و اثرپذیری) شاخص‌ها و پراکنش آن‌ها در فضای دیاگرام نشانگر قدرت و عملکرد شاخص‌ها در

عوامل کلیدی اتفاق بیفتد چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع سایر وضعیت‌های پیش‌روی عوامل دیگر خواهد داشت؟» به تکمیل پرسش‌نامه براساس سه ویژگی توانمندساز، بی‌تأثیر و محدودیت‌ساز اقدام کرده و با درج ارقامی بین ۳- تا ۳+ میزان تأثیرگذاری هر کدام از وضعیت‌های پیش‌روی عوامل کلیدی رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی مشخص می‌شود. سپس با در نظر گرفتن میانگین ساده از آن‌ها، داده‌ها برای ورود به نرم‌افزار Scenario wizard آماده می‌شوند. نرم‌افزار سناریو ویزارد به‌طور کلی ۳ دسته سناریو را برای محقق ارائه می‌دهد: سناریوهای با احتمال قوی، سناریوهای ضعیف و سناریوهای باورکردنی. با توجه به وسعت ماتریس و ابعاد آن و براساس نظرات کارشناسان در نرم‌افزار سناریو ویزارد سناریوهای به‌دست‌آمده برای تحقیق حاضر شامل: ۱۰ سناریو قوی؛ ۳۰ سناریو باورکردنی؛ ۱۲۸۵ سناریو با سازگاری ضعیف بوده است. از آنجا که سناریوهای قوی دارای ضرایب غیرقابل اعتماد بوده و سناریوهای ضعیف دارای حجم بالای از حالات هستند، منطقی است سناریوهای باورکردنی که دارای سطح بالایی از سازگاری هستند، مورد تحلیل قرار گیرند.

بعد از استخراج عوامل کلیدی لازم است، فرضیه‌بندی صورت گیرد و برپایه آن‌ها سناریوها تدوین شوند، برای این منظور نیز با مطالعات نظری درباره هر کدام از این عوامل و همچنین نظر کارشناسان برای ۱۰ عامل کلیدی سه وضعیت در طیف‌های مطلوب، ایستا و نامطلوب تعریف شده‌اند. این وضعیت‌های احتمالی برای آینده پیش‌روی سیستم از نظر برنامه‌ریزی بسیار بااهمیت هستند. می‌توان گفت تحلیل دقیق شرایط پیش‌رو، لازمه اصلی تدوین سناریوهاست. وضعیت‌های محتمل برای هر عامل متفاوت از سایر عوامل بوده و تنها ویژگی مشترک بین آن‌ها وجود طیفی از وضعیت‌های مطلوب تا نامطلوب است.

تجزیه و تحلیل و سناریونویسی

به منظور سناریوسازی با نرم‌افزار Scenario wizard لازم است ابتدا عوامل کلیدی مؤثر در قالب وضعیت‌های مختلف تعریف و سپس در نرم‌افزار وارد شوند. با طراحی وضعیت‌ها و تهیه ماتریس متقاطع $n \times n$ همانند مرحله قبل پرسش‌نامه‌ای طراحی و در اختیار کارشناسان قرار می‌گیرد. متخصصان با طرح این سؤال که «اگر هر یک از وضعیت‌های پیش‌روی

قرار داشته‌اند؛ به طوری که ۱۸ سناریو در وضعیت احتمالی بالای ۵۰ درصد گزارش شده‌اند. در این میان سناریوی ۲۸ با ضریب ۹۰ درصد بالاترین احتمال تحقق را به خود اختصاص داده است؛ بنابراین با توجه به یافته‌های حاصل از تحقیق، امکان تحقق سناریوهای با وضعیت نامطلوب با ویژگی‌های «امنیت شکننده‌ای در استان‌های مرزی حاکم شده، شیوع ویروس کرونا بیش از هر جای دیگر مرزهای را تحت شعاع قرار داده است و فعالیت‌های بازارچه‌های مرزی نسبت به گذشته رونق خود را از دست داده‌اند؛ بنابراین سرمایه‌گذاری‌های داخلی- خارجی و خصوصی و دولتی کم شده، کسب و کارها به حالت رکود رفته و فعالیت‌های تولیدی در انحصار تعدادی قرار گرفته که دارای هیچ‌گونه رقابت آزادانه در جهت بالابردن کیفیت، کمیت نیستند؛ بنابراین روحیه کارآفرینی در استان پایین آمده و هیچ تلاش اساسی برای بازگرداندن روحیه خلاقیت در استان نشده، در همین ارتباط شاهد پایین بودن سطح رقابت‌پذیری در استان خواهیم بود» بیش از دیگر سناریوها قابل تصور است.

نتایج حاصل از تحلیل و بررسی عوامل فرضیه‌بندی در محیط سناریویوزارده، بیانگر ۳۰ سناریو با وضعیت محتمل بوده است. در این چارچوب رقابت‌پذیری استان در قالب سناریو دارای ۳۰۰ حالت در سه وضعیت (مطلوب، ایستا و نامطلوب) بوده است. به طوری که از این مجموع، ۲۱ وضعیت مطلوب (۷ درصد)، ۱۲۲ وضعیت ایستا (۴۰٫۶ درصد) و ۱۵۷ تعداد وضعیت نامطلوب (۵۲٫۳۳) بوده‌اند. یافته‌های حاصل از بررسی وضعیت‌های احتمالی بیان‌کننده بیشترین فراوانی برای وضعیت نامطلوب بوده است.

ضرایب تحقق سناریوها

بر اساس نتایج به دست آمده، ۱ سناریو در وضعیت مطلوب با احتمال تحقق بالای ۵۰ درصد گزارش شده که ضریب تحقق آن ۶۰ درصد بوده است، در مرتبه بعد، سناریوهای با وضعیت ایستا با ۷ سناریو با ضریب تحقق بالای ۵۰ درصد قرار داشته است که بالاترین احتمال تحقق مربوط به سناریوی ۲۳ با ضریب تحقق ۸۰ درصد بوده است. در مقابل سناریوهای با وضعیت نامطلوب از لحاظ تحقق و فراوانی در بالاترین سطح

جدول ۶: ضریب تحقق سناریوهای محتمل رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی

سناریو	مطلوب	ایستا	بحرانی	3	1	-3	میزان مطلوبیت	امتیاز ایده‌آل	درصد مطلوبیت	میزان شرایط بحرانی	حداکثر شرایط بحرانی	درصد شرایط بحرانی
s1	6	4	0	18	4	0	18	30	60	0	-30	0
s2	5	5	1	15	5	-3	15	30	50	-3	-30	10
s3	3	5	2	9	5	-6	9	30	30	-6	-30	20
s4	3	6	1	9	6	-3	9	30	30	-3	-30	10
s5	2	6	2	6	6	-6	6	30	20	-6	-30	20
s6	0	7	3	0	7	-9	0	30	0	-9	-30	30
s7	0	7	3	0	7	-9	0	30	0	-9	-30	30
s8	0	4	6	0	4	-18	0	30	0	-18	-30	60
s9	0	5	5	0	5	-15	0	30	0	-15	-30	50
s10	0	4	6	0	4	-18	0	30	0	-18	-30	60
s11	0	4	6	0	4	-18	0	30	0	-18	-30	60
s12	0	2	8	0	2	-24	0	30	0	-24	-30	80
s13	1	4	5	3	4	-15	3	30	10	-15	-30	50
s14	0	3	7	0	3	-21	0	30	0	-21	-30	70
s15	1	1	8	3	1	-24	3	30	10	-24	-30	80
s16	0	3	7	0	3	-21	0	30	0	-21	-30	70
s17	0	4	6	0	4	-18	0	30	0	-18	-30	60
s18	0	4	6	0	4	-18	0	30	0	-18	-30	60
s19	0	3	7	0	3	-21	0	30	0	-21	-30	70
s20	0	6	4	0	6	-12	0	30	0	-12	-30	40
s21	0	3	7	0	3	-21	0	30	0	-21	-30	70
s22	0	2	8	0	2	-24	0	30	0	-24	-30	80
s23	0	8	2	0	8	-6	0	30	0	-6	-30	20
s24	0	5	5	0	5	-15	0	30	0	-15	-30	50
s25	0	5	5	0	5	-15	0	30	0	-15	-30	50
s26	0	4	6	0	4	-18	0	30	0	-18	-30	60
s27	0	3	7	0	3	-21	0	30	0	-21	-30	70
s28	0	1	9	0	1	-27	0	30	0	-27	-30	90
s29	0	2	8	0	2	-24	0	30	0	-24	-30	80
s30	0	3	7	0	3	-21	0	30	0	-21	-30	70

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

شده است. مدل^۱ IPA برای تطبیق وضع موجود با وضع مطلوب یا بهینه که از کارایی و کیفیت خوبی برخوردار است. این مدل با بررسی میزان اهمیت و درجه عملکرد شاخص‌های هر موضوع با استفاده از روش نخبگان و پرسشنامه می‌تواند در شناخت و آسیب‌شناسی وضعیت موجود و ارائه راهکار مؤثر باشد. ماتریس دوبعدی IPA با محور X (عملکرد) و Y

یافته‌های حاصل از آینده‌نگاری رقابت‌پذیری در استان نمودار تحقق سناریوهای نامطلوب بیش از دیگر سناریوها بوده است. براین اساس در این بخش اقدام به بررسی چرایی گرایش به این سناریوها در آینده شده است، تا با برنامه‌ریزی صحیح از تحقق سناریوهای نامطلوب جلوگیری شده و امکان تحقق سناریوهای مطلوب فراهم شود، بدین‌منظور از مدل IPA استفاده

به‌عنوان مزایای رقابتی، نگهداری موردتوجه بیشتری قرار می‌گیرند. ربع سوم (اولویت پایین)، در این ربع عوامل مشخص‌شده از اهمیت پایینی برخوردار بوده و سازمان نیز عملکرد ضعیفی دارد. از طرفی چون اهمیت چندانی ندارد، نباید در این بخش تمرکز زیادی شود. ربع چهارم (اتلاف منابع): در این ربع معیارها دارای اهمیت پایینی هستند، اما عملکرد شرکت در این بخش زیاد است؛ بنابراین فرایندهای این بخش موجب ضعف در سازمان هستند. بعد از مشخص شدن وضعیت اهمیت و عملکرد شاخص‌ها، برای نشان دادن ناهماهنگی بین اهمیت و عملکرد، تفرق میانگین نمرات عملکرد هر شاخص از میانگین نمرات اهمیت محاسبه می‌شوند (Angel & Heffeman, 2008: 236). شیوه کلی آن بدین صورت است که تفرق میانگین عملکرد از اهمیت باید برابر با صفر باشد، در غیر این صورت باید اقدام اصلاحی انجام شود. به‌خصوص در شاخص‌هایی که عملکرد از اهمیت، منفی و ضریب آن بالا باشد (Hisham, 2008: 4).

(اهمیت) تشکیل شده و دارای چهار ربع است (Martilla & James, 1977:77-79) که روی شبکه دوعبده نشان داده می‌شوند (Smith & Costello, 1999: 99). در این مدل سنجش شاخص‌ها می‌تواند در مقیاس ۷، ۵ یا ۹ درجه صورت گیرد در این تحقیق از ۵ طیف استفاده شده است (برای سنجش اهمیت شامل: بسیار مهم، مهم، متوسط، کم‌اهمیت و اصلاً مهم نیست) و برای عملکرد (شامل: خیلی زیاد، زیاد، متوسط، ضعیف و خیلی ضعیف) که با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری شده‌اند. برای ترسیم ماتریس از نقطه تقاطع استفاده شده است. نقطه تقاطع خطوطی است که ماتریس اهمیت-عملکرد را به چهار بخش تقسیم می‌کند. ربع اول (تمرکز کنید): در این ناحیه اهمیت فرایند بسیار بالا، اما عملکرد ضعیف است؛ بنابراین فرایندهای این بخش آسیب‌پذیرند و درواقع این ربع ضعف سازمان یا شرکت را نشان می‌دهد؛ بنابراین باید در اولویت توجه قرار گیرند. ربع دوم (کار خوب را ادامه دهید): این ناحیه به‌عنوان قوت اصلی سازمان در نظر گرفته می‌شود؛ بنابراین این بخش

جدول ۷: مقدار PI شاخص‌های اصلی در رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی

شاخص	اهمیت (I)	عملکرد (P)	P-I
	I	P	p-i
تمرکز جغرافیایی فعالیت‌های تولیدی	3.7	3.8	0.1
تاب‌آوری در برابر بیماری‌های عفونی	4.1	2.5	-1.6
برندسازی	4	2.8	-1.2
روحیه کارآفرینی	3.9	4.3	0.4
کنترل کیفیت کالا	3	2.6	-0.4
واحدهای تحقیق و توسعه در شرکت‌ها	2.8	2.5	-0.3
امنیت سرمایه‌گذاری	4.9	3	-1.9
انحصار فعالیت‌های تولیدی-صادرات-واردات	2.5	4	1.5
اصلاح فرهنگ مصرف افراد	2.4	2.3	-0.1
رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری	4.5	2.7	-1.8
دسترسی به مشتریان خارجی	2.9	2.3	-0.6
بسترسازی درجهت پرورش جامعه خلاق	3.8	3	-0.8
توسعه مراکز دانش‌بنیان	4	4	0

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

صورت گرفته‌اند که در ناحیه ادامه روند قرار گرفته‌اند. در حالی که سیاست‌های با اولویت پایین چون اصلاح فرهنگ مصرف، دسترسی به مشتریان خارجی، واحدهای تحقیق و توسعه در شرکت، کنترل کیفیت کالا در حال انجام بوده‌اند. در نهایت شاخص انحصار فعالیت‌های تولیدی در وضعیت اتلاف منابع قرار گرفته است که باعث صرف هزینه و وقت زیاد با اثرگذاری منفی در رقابت‌پذیری شده است؛ بنابراین باید عنوان داشت که سیاست‌های صورت‌گرفته در زمینه تعقیب سیاست‌های رقابت‌پذیری استان آذربایجان بیشتر در سطح تبلیغات و تشویق روحیه کارآفرینی و برزن تلاش در جهت تمرکز فعالیت‌های تولیدی در جهت صرفه‌های اقتصادی باقی‌مانده است، که روند مثبتی بوده و نیاز به ادامه آنها وجود دارد؛ اما مهم‌تر از مطالب ذکر شده، بسترسازی در جهت سرمایه‌گذاری بخش‌های خصوصی و دولتی در مناطق مرزی است. برای این منظور نیاز است دولت با سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌ها در این مناطق پیش‌قدم شود و اطمینان از برگشت سرمایه همراه با سود را به صاحبان سرمایه بدهد، تا ضمن شناسایی توانمندی‌های منطقه برای سرمایه‌گذاری و معرفی برندهای با توان رقابت‌پذیری، جامعه‌ای خلاق پرورش داده شود. در مرحله بعدی، بعد از تعیین اهمیت و عملکرد شاخص‌ها، لازم است وزن (OW) هر یک از عوامل به‌دست آورده شود و آن‌ها را نرمالیزه (SW) کرد، تا در نهایت اولویت‌های اول در تحولات جمعیتی مشخص شوند.

بررسی اهمیت/عملکرد شاخص‌ها نشانگر بیشترین اهمیت برای امنیت سرمایه‌گذاری، رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری در بالاترین سطح بوده است، اما بهترین وضعیت عملکردی متفاوت بوده و مربوط به شاخص‌های روحیه کارآفرینی و انحصار اقتصادی فعالیت‌های تولیدی بوده است. یافته‌ها نشانگر ناهمبستگی بین اهمیت و عملکرد شاخص‌ها بوده است؛ زیرا اگر شاخصی اهمیت بالایی در تحولات داشته باشد، می‌بایست مقدار عملکرد آن نیز بالا باشد تا مقدار P-I آن صفر یا حداقل به صفر نزدیک باشد؛ اما در تحقیق حاضر متفاوت بوده است. بر این اساس در تحقیق حاضر بیشترین ناهمبستگی منفی مربوط به شاخص‌های امنیت سرمایه‌گذاری و رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری به میزان تفاضل ۱٫۹-، ۱٫۸- بوده است. در مقابل بیشترین ناهمبستگی مثبت مربوط به شاخص‌های انحصار اقتصادی فعالیت‌های تولیدی به میزان ۱٫۵+ بوده است. براساس نتایج حاصل از تحقیق، اقداماتی که برای رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی مهم تشخیص داده شده، اما کمتر در عرصه عمل به آن توجه شده است، شامل: تاب‌آوری در برابر بیماری‌های عفونی، برندسازی، امنیت سرمایه‌گذاری، رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری، بسترسازی در جهت پرورش جامعه خلاق بوده‌اند که در ناحیه تمرکز (ناحیه اول) قرار گرفته‌اند. با این وجود نیز سیاست‌های همراستا رقابت‌پذیری استان چون تمرکز جغرافیایی فعالیت‌های تولیدی، روحیه کارآفرینی و توسعه مراکز دانش‌بنیان

جدول ۸: اولویت‌های توجه رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی

اولویت	SW	OW	شاخص
11	-0.01	-0.37	تمرکز جغرافیایی فعالیت‌های تولیدی
3	0.22	6.56	تاب‌آوری در برابر بیماری‌های عفونی
4	0.16	4.8	برندسازی
12	-0.05	-1.56	روحیه کارآفرینی
7	0.04	1.2	کنترل کیفیت کالا
8	0.03	0.84	واحدهای تحقیق و توسعه در شرکت‌ها
1	0.31	9.31	امنیت سرمایه‌گذاری
13	-0.12	-3.75	انحصار فعالیت‌های تولیدی - صادرات - واردات
9	0.01	0.24	اصلاح فرهنگ مصرف افراد
2	0.27	8.1	رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری
6	0.06	1.74	دسترسی به مشتریان خارجی
5	0.10	3.04	بسترسازی در جهت پرورش جامعه خلاق
10	0.00	0	توسعه مراکز دانش‌بنیان

مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۱

سناریوهایی بر پایه سیاست‌های فعلی روشن شود. بدین منظور نیز در جهت بررسی ۵۴ شاخص شناسایی شده از نرم‌افزار میک‌مک استفاده شده است که نتایج نشان داده است الگوی موجود رقابت‌پذیری استان در وضعیت ناپایداری و شکننده‌ای قرار گرفته است، به طوری که مؤلفه‌های کنترل‌کننده که عامل اساسی در به تعادل رساندن رقابت‌پذیری در استان هستند، به ندرت مورد توجه قرار گرفته‌اند؛ به طوری که از ۵۴ شاخص موجود، تنها (۷ درصد) در این محدوده قرار گرفته‌اند، در حالی که ۲۱ درصد شاخص‌ها به عنوان دووجهی، ۱۵ درصد متغیر وابسته، ۵۰ درصد متغیر خروجی و ۳،۹ درصد متغیر تنظیمی شناخته شده‌اند. با توجه به اینکه در نرم‌افزار میک‌مک، الگوی پایدار دارای سه متغیر کنترل‌کننده، وابسته و خروجی است، باید شاخص‌های با وضعیت دووجهی و تنظیمی را ارتقا داد تا به وضعیت تأثیرگذار در روند رقابت‌پذیری تبدیل شوند. با وجود الگوی ناپایداری در استان، ۱۰ شاخص «برندسازی، سرمایه‌گذاری بخش خصوصی-دولتی، تخصصی‌شدن تولید، شایسته‌سالاری، رقابت آزاد و

براساس یافته‌های حاصل از مدل IPA شاخص‌های امنیت سرمایه‌گذاری، رقابت آزاد و مبتنی بر شایسته‌سالاری، تاب‌آوری در برابر بیماری‌های عفونی و برندسازی در جهت رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی به ترتیب در اولویت اول قرار گرفته‌اند.

نتیجه

رقابت‌پذیری منطقه‌ای، انگاشتی که تا سال‌ها تنها در سطح بنگاه‌ها و کشورها معنی داشت، از اواسط دهه ۱۹۹۰ میلادی و هم‌زمان با افزایش اهمیت مکان ناشی از تحرک و جابه‌جایی نیروی انسانی و سرمایه وارد گفتمان علوم منطقه‌ای و برنامه‌ریزی توسعه فضایی شد و هدف از آن، افزایش توانایی، سهم بازار، سوددهی، رشد، ارزش افزوده و ماندن در صحنه رقابت عادلانه برای دوره طولانی مدت بوده است. بر همین اساس در تحقیق حاضر سعی شده است ضمن شناسایی عوامل اثرگذار بر رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی، وضعیت‌های آینده این استان در چارچوب سناریو استخراج شوند و در نهایت دلایل گرایش به چنین

و توسعه مراکز دانش‌بنیان شده است، اما بی‌توجهی عملکردی به تاب‌آوری استان در برابر بیماری‌های عفونی چون کووید-۱۹ باعث تعطیلی بسیاری از کسب‌وکارها، فعالیت‌های مرزی (صادرات- واردات) و خدمات شده است، امنیت شکننده حاکم بر استان‌های مرزی، باعث ترس سرمایه‌داران از سرمایه‌گذاری در این استان شده است، کم‌توجهی به برندسازی تولیدات در سطح استان باعث ناشناس ماندن توان تولیدی استان شده، بستر نامناسب بر رقابت‌سالم باعث تحت‌الشعاع قرار داده شدن کم و کیفیت محصولات شده و باعث کاهش توان رقابتی نمونه‌های داخلی نسبت به سایر نواحی شده است، کم‌توجهی به جامعه خلاق باعث شده به توانمندی و پتانسیل‌های منطقه کمتر توجه شود.

در همین راستا، درجهت جلوگیری از تحقق سناریوهای نامطلوب رقابت‌پذیری استان آذربایجان غربی و گرایش به سناریوهای مطلوب و توان‌یابی رقابت‌پذیری در سطح استان، پیشنهادهای زیر ارائه شده‌اند:

- رواج تفکر امنیت شکننده در استان مرزی باعث سلب سرمایه‌گذاری سرمایه‌گذاران بزرگ بخش خصوصی و خارجی در این نواحی شده است؛ در همین ارتباط، لازم است بخش دولتی با تعقیب‌کردن سیاست‌های کلان منطقه‌ای با ایجاد سرمایه‌گذاری در این نواحی، اطمینان خاطر را به سایر سرمایه‌داران از وجود شرایط ایمن در این نواحی بدهد.

- در انحصار قراردادن برخی از فعالیت‌های مرزی چون ورود، خروج کالاها، تولیدات و امتیازهای حاصل، باعث تنزیل کیفیت محصولات تولیدی نسبت به نمونه‌های مشابه خارجی شده است؛ بنابراین تشویق به رقابت آزاد، باعث بهبود کیفیت درجهت تصاحب بیشتر بازارها می‌شود.

- حمایت و تشویق از نهادهای نوآور چون مراکز دانش‌بنیان که برپایه دانش و فناوری استوار هستند.

عادلانۀ افراد و شرکت- راه‌اندازی کسب‌وکار، تمرکز جغرافیایی فعالیت مکمل» به‌عنوان عوامل کلیدی شناسایی شده‌اند که وضعیت احتمالی آن‌ها بعد از فرضیه‌بندی در سه وضعیت «ایستا، مطلوب و مطلوب» بیانگر ۳۰ سناریوی محتمل بوده است که بیشترین فروانی و ضریب احتمال تحقق مربوط به تحقق شرایط نامطلوب رقابت‌پذیری با ویژگی‌های: «امنیت شکننده‌ای در استان‌های مرزی حاکم شده، شیوع ویروس کرونا بیش از هر جای دیگر مرزهای را تحت شعاع قرار داده است و فعالیت‌های بازارچه‌های مرزی نسبت به گذشته رونق خود را از دست داده‌اند؛ بنابراین سرمایه‌گذاری‌های داخلی- خارجی و خصوصی و دولتی کم شده، کسب‌وکارها به حالت رکود رفته و فعالیت‌های تولیدی در انحصار تعدادی قرار گرفته که دارای هیچ‌گونه رقابت آزادانه درجهت بالابردن کیفیت، کمیت نیستند؛ بنابراین روحیه کارآفرینی در استان پایین آمده و هیچ تلاش اساسی برای بازگرداندن روحیه خلاقیت در استان نشده، در همین ارتباط شاهد پایین بودن سطح رقابت‌پذیری در استان خواهیم بود» بوده است. از آنجا که وضعیت نامطلوب برای رقابت‌پذیری استان بیش از دیگر وضعیت‌ها محتمل بوده است، سعی بر تحلیل دلایل تحقق چنین شرایطی شده است تا از تحقق چنین شرایطی جلوگیری شود و بهترین سیاست درجهت تحقق شرایط مطلوب رقابت‌پذیری فراهم شود که برای این منظور نیز از مدل IPA کمک گرفته شده است. نتایج مدل نشان داده است که بین مؤلفه‌های رقابت‌پذیری به لحاظ درجه اهمیت و عملکرد اختلاف وجود داشته است به طوری که از مقدار ۱,۹- برای شاخص امنیت سرمایه‌گذاری تا ۱,۵- انحصار فعالیت‌های تولیدی، تمایز وجود داشته است؛ به طوری که اگرچه تلاش‌هایی درجهت رقابت‌پذیری استان چون تمرکز جغرافیایی فعالیت‌های تولیدی، ایجاد روحیه کارآفرینی

منابع

بابایی‌میبدی، حمید (۱۳۹۵). طراحی مدل آینده‌نگاری توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی سناریو مینا و سیستم دینامیک (مطالعه موردی: استان یزد)، رساله دکتری رشته مدیریت صنعتی گرایش: تحقیق در عملیات، استاد راهنما غلامرضا گودرزی. دانشکده مدیریت و اقتصاد. دانشگاه تربیت مدرس.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/4fe075cb83bd4e1d4365c9774e509246>

دادفر، شیما؛ وراز مرادی مسیحی؛ رضا احمدیان؛ علیرضا بندرآباد (۱۳۹۷). تدوین فرایند طرح‌های توسعه شهری بر مبنای رویکرد آینده‌نگاری، فصلنامه جغرافیا. دوره ۱۶. شماره ۵۷. صفحات ۴۶-۳۰.

<https://rimag.ricest.ac.ir/en/Article/8757>

رحیمی، صالح؛ رمضان حسین‌زاده (۱۴۰۰). سنجش و اولویت‌بندی ضریب رقابت‌پذیری منطقه‌ای در ایران براساس مؤلفه‌های اقتصاد دانش، زیست‌بوم، دوره ۱. شماره ۲. صفحات ۸۵-۶۳.

https://innoeco.usb.ac.ir/article_5785.html?lang=en

رسولی، محمد؛ محسن احدنژاد؛ محمدتقی حیدری (۱۴۰۰). تحلیل اهمیت- عملکرد عوامل کلیدی موفقیت در بازآفرینی بافت‌های ناکارآمد شهری با تأکید بر ذی‌نفعان (مطالعه موردی: شهر زنجان)، فصلنامه برنامه‌ریزی توسعه شهری و منطقه‌ای. دوره ۶. شماره ۱۶. صفحات ۱۷۸-۱۴۹.

https://urdp.atu.ac.ir/article_13419.html?lang=en

رسولی، محمد؛ ظهیر هاشمی‌نسب (۱۳۹۸). بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهر ارومیه در راستای توسعه گردشگری با ترکیب رویکرد آینده‌نگاری و مدل SWOT، پنجمین همایش بین‌المللی مهندسی عمران، معماری و شهرسازی با رویکرد توسعه پایدار. صفحات ۱۷-۱.

<https://en.civilica.com/doc/967066/>

زالی، نادر (۱۳۸۸). آینده‌نگاری توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی سناریو مینا، نمونه موردی: استان آذربایجان شرقی، رساله دکتری تخصصی. رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. دانشکده علوم انسانی و اجتماعی. دانشگاه تبریز.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/ca2be6b640075b2070e4f3febdb8d35e>

زیاری، کرامت‌اله؛ طاها ربانی؛ رامین موچشی (۱۳۹۶). آینده‌پژوهشی: پارادایمی نوین در برنامه‌ریزی با تأکید بر برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای (مبانی، مفاهیم، رویکردها و روش‌ها)، انتشارات دانشگاه تهران. چاپ ۱.

<https://www.yazdbook.com/cs/Shop/4/84748/%D8%A2%DB%8C%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%BE>

زیاری، کرامت‌اله؛ محمد اسکندری‌ثانی؛ فاطمه کهکی؛ سیروس رامش (۱۳۹۹). بررسی راهکارهای توسعه منطقه‌ای استان خراسان رضوی با رویکرد رقابت‌پذیری منطقه‌ای، فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای). شماره ۲. صفحات ۸۳۹-۸۲۳.

http://www.jgeoqeshm.ir/article_109469.html?lang=en

ستوده، نازنین (۱۴۰۰). آینده‌نگاری رقابت‌پذیری منطقه‌ای در استان کرمانشاه، استاد راهنما جمال فتح‌الهی. پایان‌نامه دکتری رشته علوم اقتصاد. دانشکده علوم اجتماعی. گروه اقتصاد. دانشگاه رازی کرمانشاه.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/2b8e301c27adb5d5b2849892fefe452d>

سرشماری نفوس و مسکن ایران (۱۳۹۵). مرکز آمار ایران.

<https://www.amar.org.ir/english>

شیعه، اسماعیل (۱۳۹۱). مقدمه‌ای بر مبانی برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه علم و صنعت ایران. چاپ ۳۱.

<https://parhambook.com/product/detail/3142/%D9%85%D9%82%D8%AF%D9%85%D9%87-%D8%A7>

علوی، سعید؛ محمد حسن‌زاده؛ حسن نظم‌فر (۱۴۰۱). تحلیل رقابت‌پذیری گردشگری ایران در مقایسه با رقبای سند چشم‌انداز ۱۴۰۴، جغرافیا و مطالعات محیطی. شماره ۴۲. صفحات ۱۸۹-۱۷۱.

https://ges.iaun.iau.ir/article_688883.html?lang=en

قادرنژاد، هیوا (۱۳۹۴). بررسی و شناسایی عوامل مؤثر بر توسعه صادرات استان آذربایجان غربی به اقلیم کردستان عراق، استاد راهنما بهرام رضازاده. دانشگاه ارومیه.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/89a104e501d9e4301190a081cb25e896>

کارگرسامانی، امیر (۱۳۹۳). طراحی مدل رقابت‌پذیری شهری با تأکید بر شاخص‌های حکمرانی خوب شهری در بستر فرایند جهانی‌شدن، رساله دکتری مدیریت استراتژیک. استاد راهنما اسدالله کردناجیج. دانشکده مدیریت و اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/61d44c2ff24d5ffdf03c466fa8ba633>

مدنی، نیوشا (۱۳۹۵). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری منطقه‌ای در استان گیلان، دانشگاه گیلان. گروه شهرسازی.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/6fdfab2c388aa69ef5120b4fe25c1c5e>

موسوی، میرنجف؛ محمد رسولی (۱۳۹۹). طرح پژوهشی آینده‌پژوهی در جمعیت استان آذربایجان غربی، متقاضی طرح: سازمان ثبت احوال استان آذربایجان غربی.

https://gsma.lu.ac.ir/browse.php?a_code=A-10-49-41&slc_lang=fa&sid=1

هاشم‌زاده، فرشید (۱۳۹۴). تدوین راهبردهای توسعه منطقه‌ای با محوریت نظریه پایه توسعه استان (مطالعه موردی: استان آذربایجان غربی)، استاد راهنما نادرزالی. دانشگاه گیلان.

<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/8d1bd3aa347795d14d8aa3f8053db612>

یغفوری، حسین؛ سیدعلی حسینی؛ سیده‌مریم حسینی (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری مطالعه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه گردشگری شهری. دوره ۷. شماره ۱. صفحات ۱۲۷-۱۰۷.

https://jut.ut.ac.ir/article_76757.html?lang=en

References

- Ainins, S & Hisham, N. (2008). Applying Importance - Performance Analysis to Information Systems, an Exploratory Case Study, *J Inf Technol*, 1-13.
https://www.researchgate.net/publication/228661805_Applying_Importance-Performance_Analysis_to_Information_Systems_An_Exploratory_Case_Study
- Akbari, E., Akbari, M., & Ansari, M (2019). Measurement and Analysis of Spatial Distribution of Competitiveness Indicators in West Asia Region with Emphasis on Iran, *Journal of Regional planning*, 9(33): 1-14.
<https://www.sid.ir/paper/230723/en>
- Angel RJ & Heffeman TW (2008). Service Quality in Postgraduate Education, *J Qual Assur Educ*, 236-254.
https://www.researchgate.net/publication/236982832_Service_Quality_in_Postgraduate_Education
- Annoni, P & Dijkstra, I (2019). The eu regional competitiveness index 2019. European Commission
http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work
- Chrobocińska, K (2021), Comparative Analysis of Regional Competitiveness in Poland from 2010–2019 in the Context of the Concept of Sustainable Development, *Sustainability*, 13(6), 3202.
<https://doi.org/10.3390/su13063202>
- Dadashpoor, H & Dadejani, M (2014). Identifying and Prioritizing the Radical Factors Influencing Regional Competitiveness (Case study: Kurdistan Province), *Journal of Regional planning*, 5(19): 27-42
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_911.html?lang=en
- Della Corte, V., & Aria, M (2016). Coopetition and sustainable competitive advantage. The case of tourist Destinations, *Tourism Management*, No.54, 524-540.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517715300601>
- Elahi, P (2014). Programming of the central part of the historical city of Kerman with the approach to improving competitiveness, Master's thesis, Urban Planning, Tarbiat Modares University
<https://ganj.irandoc.ac.ir/#/articles/f7dce4c42d9b1358b9631ce1b9626712>
- Era, E. (2002). The Potential of Regional Foresight. Final Report of the STRATA-ETAN Expert Group: "Mobilizing the regional foresight potential for an enlarged European Union – an essential contribution to strengthen the strategic basis of the European Research Area."
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c59c8604-274c-4de0-8b8f-266bfe1e1e47>

- Garshasbi, A., Ismailipour M., & Elham, M (2017). Key Components of Industrial Policy with a New Approach to Improve Regional Competitiveness, *Bimonthly of Business Studies*, No. 79, 1-14.
<https://idl-bnc-idrc.dspacedirect.org/bitstream/handle/10625/51574/IDL-51574.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Ichikawa, H. Yamato, N. Dustan, P (2017). Competitiveness of global cities from the perspective of the global power city index, *Urban Transitions*, 198: 736-742.
<https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130592>
- Jovane, F., Seliger, G., Stock, T (2017). 14th Global Conference on Sustainable Manufacturing, GCSM 3-5 October 2016, Stellenbosch South Africa, *Procedia Manufacturing*, Vol.8: 1-19.
<https://gcsm.eu/SouthAfrica/index.html>
- Kirjavainen, j. Saukkonen, N (2019). Sustainable Competitiveness at the National, Regional, and Firm -Levels. Springer Nature Switzerland AG,4
https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-95726-5_4
- Lesniewski, M. A (2014). The Resource Competitiveness of Enterprises, *Economics and Organization of Enterprise*.
https://www.researchgate.net/publication/329726254_Research_of_competitiveness_of_the_enterprise_on_the_principles_of_strategic_planning
- Martilla, JA. James, JC (1977). Importance- Performance Analysis, *J of Marketing*, 77-79.
<https://www.jstor.org/stable/1250495>
- Mousavi, M. Ghaderi, R. Taghilo, A.A. Kahaki, F (2018). Scenario Development in Realizability Territorial Spatial Arrangement (Case Study: Khorasan-e-Razavi), *Town and Country Planning*, 10(1): 65-91.
https://jtcp.ut.ac.ir/article_66941.html?lang=en
- Pires, I.M.M (2020). Regional Competition, Regional Dumping, *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*, Vol.11, 243-251.
<https://novaresearch.unl.pt/en/publications/regional-competition-regional-dumping-2>
- Rafah Kahriz., A, Mohammadzadeh, Y., Zenozi, J., Hashemi Baranjabadi, N., & Ghasemi Zadeh, N (2018). The impact of competitiveness on economic performance in selected developing and developing countries Findings, *Quarterly Journal of Strategic and Macro Policies*, Vo 7, 86-107
https://www.jmsp.ir/article_65713.html?lang=en
- Rasoli, M., Hashemi Nasab, Z., & Rahmanpour, I (2019). Competitiveness in a Regional System with an Emphasis on Tourism, *Sokhan Gostar*.
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/m/article_4082.html?lang=en
- Sáez, L. Periáñez, I (2015). Benchmarking urban competitiveness in Europe to attract investment ,*Cities*, 48: 76-85.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264275115000803>
- Šegota .A, Tomljanović. M ., & Huđek. I V (2017), Contemporary approaches to measuring competitiveness, *Journal of Economics*, 35(1): 123-150.
<https://hrcak.srce.hr/file/270562>
- Shafiee Roodposhti, M., Bahrami, F., & Karimizadeh Shvani, F (2019). Presenting the Pattern of Competition in Free Trade Zones, *Journal of Business Administration Researches*, 11(21): 181-207.
<https://www.sid.ir/paper/382584/en>
- Shahkarami, K. Rahnama, M. Chharrahi, M., & Heydarinesar, M (2019). An Analysis of the National Position of the Mashhad City on the Socio-Economic Development Based on the City- Competitive Brand on the Horizon of 2024, *Urban Structure And Function Studies*, 6(18): 87-108.
https://shahr.journals.umz.ac.ir/article_2179.html?lang=en
- Smith, S., & Costello C (2009). Satisfaction with a Culinary Event Utilizing Importance - Performance
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1356766708100818>
- Tang, y., Xia, N., Varga, L., Tan, Y., Hua, X., & Li, Q (2022). Sustainable international competitiveness of regional construction industry: Spatiotemporal evolution and influential factor analysis in China.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652622002335>
- Wang, H., Cheng, Zh., & Zhu, D (2020). Striving for global cities with governance approach in transitional China: Case study of Shanghai, *Land Use Policy*, Vol.90: 1-11.
<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0264837719310634>
- Yasoori, M., & Sejodi, M (2018). Regional Development Strategy (RDS), a Modern Approach to a Balanced Regional Development, 8(29): 93-106
https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_2777.html?lang=en